

Udsatte unge og civilsamfundet

Videnskortlægning om unge i udsatte positioner i NEET-gruppen og deres veje ind i beskæftigelse og uddannelse samt deltagelse i civilsamfundet

*Udsatte unge og civilsamfundet
– Videnskortlægning om unge i udsatte positioner i NEET-gruppen og deres veje ind i
beskæftigelse og uddannelse samt deltagelse i civilsamfundet*

© VIVE og forfatterne, 2023

e-ISBN: 978-87-7582-204-1

Projekt: 302360

Finansiering: Frivilligrådet

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Langt de fleste unge kommer overvejende godt ind i voksenlivet, men det er ikke alle. En del unge starter voksenlivet med at være uden for både uddannelse og beskæftigelse og oplever forskellige former for sårbarhed og ud-sathed. Det er den gruppe af unge, som videnskortlægningen her har fokus på.

Videnskortlægningen indsamler viden fra to forskellige forskningsfelter. Det første handler om unge i NEET-gruppen (Not in Employment, Education or Training), mens det andet handler om muligheder, fremmere og hæmmere i forhold til inklusion af unge i sårbare positioner i civilsamfundet for derigennem at støtte deres udvikling mod uddannelse og arbejdsmarked.

Videnskortlægningen er udarbejdet og gennemført af videnskabelig assistent Agnete Nygård Jensen, analytiker Sigrud Trier Grønfeldd og chefanalytiker Jakob Trane Ibsen (projektleder). Derudover har chefanalytiker Helle Hygum Espersen bidraget med kvalificering af rapporten i den afsluttende fase. Bibliotekar Kirsten Birkefoss har bistået ved den systematiske litteratursøgning. Rapporten har været i eksternt review. Vi vil gerne takke reviewerne for gode og nyttige kommentarer.

Undersøgelsen er bestilt og finansieret af Frivilligrådet som del af Det nationale partnerskab om unge uden for job og uddannelse.

Kræn Blume Jensen

Forsknings- og analysechef for VIVE Social

Indholdsfortegnelse

Hovedresultater	5
-----------------	---

1	Indledning	14
1.1	Unge i sårbare positioner uden uddannelse og beskæftigelse	14
1.2	Videnskortlægningens fokus, formål og anvendelse	16
1.3	Definition: Civilsamfundet forstås her som den frivillige sektor	18
1.4	Fremgangsmåde	20
1.5	Læsevejledning	20

2	Barrierer for unge i den udsatte NEET-gruppe	23
2.1	Unge i NEET-gruppen og unge i de mest udsatte positioner i NEET-gruppen	23
2.2	Barrierer for deltagelse i beskæftigelse og uddannelse for de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen	24
2.3	Fremmere for tilknytning til beskæftigelse og uddannelse for unge i udsatte positioner i NEET-gruppens	30
2.4	Opsamling	33

3	Viden om muligheder, værdiskabelse samt hæmmere og fremmere for deltagelse i civilsamfundet for borgere i udsatte positioner	34
3.1	Viden om generelle muligheder i civilsamfundet for at styrke relation til arbejdsmarkedet	35
3.2	Oplevelser af udbytte i forbindelse med deltagelse i civilsamfundsindsatser	38
3.3	Forudsætninger, hæmmere og fremmere for deltagelse i civilsamfundet	51
3.4	Opsamling	59

Bilag 1	Dokumentation for strategisk og systematisk litteratursøgning	63
---------	---	----

Litteratur	68
------------	----

Hovedresultater

De fleste unge i Danmark får sig en uddannelse eller et job efter deres skolegang. For nogle tager det dog længere tid, og de står i en periode uden for uddannelse, job eller praktik. Denne gruppe benævnes NEET-gruppen – Not In Employment, Education or Training. Der er aktuelt ca. 45.000 i denne gruppe i Danmark. Undersøgelser har vist, at for størstedelen af de unge i NEET-gruppen er der tale om en kort overgangsperiode. De er blot lidt længere undervejs. Men der er også en gruppe unge i NEET-gruppen, der over en længere periode har en usikker tilknytning til uddannelse og arbejdsmarked, og som også er i sårbare positioner i forhold til diagnosticerede psykiske eller sociale udfordringer. Forskere opgør antallet af disse unge – den 'udsatte NEET-gruppe' – til ca. 14.000 i et enkelt år.

Politisk er der ambitioner om, at civilsamfundsorganisationer i partnerskaber med offentlige organisationer kan bidrage til, at unge uden job og uddannelse kommer tættere på netop uddannelse og job. Ambitionerne knytter sig både til civilsamfundets egenskaber i sig selv, det vil sige nærhed til borgerne, deltagelsesdemokrati, innovative egenskaber og uafhængighed af myndighedsansvar, og til udviklingen af løsninger i tæt tværsektorielt samarbejde med offentlige og private organisationer, i synergi. En forventning er (som fx formuleret i Civilsamfundsstrategi 2021 (Frivilligrådet et al., 2021, s. 15), at deltagelse i frivillige fællesskaber kan gøre mennesker i udsatte positioner bedre i stand til at mestre eget liv.

Denne videnskortlægning bidrager med forskellige typer af viden om muligheder og begrænsninger for, at unge i den udsatte NEET-gruppe, eller unge i udsatte positioner i bredere forstand, kan deltage mere i beskæftigelse og uddannelse og i forskellige civilsamfundsaktiviteter.

Videnskortlægningen er baseret på en strategisk og en systematisk litteratursøgning. Den strategiske litteratursøgning består af en søgning på litteratur ud fra kendt litteratur og udvalgte hjemmesider om hhv.:

- unge i den udsatte NEET-gruppe samt hæmmere og fremmere for deres deltagelse i uddannelse eller beskæftigelse
- civilsamfundsorganisationers aktiviteter og fællesskaber for og med grupper af borgere i udsatte positioner samt viden om hæmmere og fremmere for borgernes inklusion heri.

Den systematiske litteratursøgning er baseret på søgeord fra den strategiske søgning i udvalgte databaser og på hjemmesider.

Adskilte felter og delvist adskilte forskningsområder

Vi har fremsøgt litteratur om enten unge i udsatte positioner i NEET-gruppen eller om civilsamfundsdeltagelse for grupper af borgere i udsatte positioner med særligt fokus på unge. Overordnet finder vi en omfangsrig litteratur om begge emner, men også at de er delvist adskilte forskningsområder.

Forskning om fremmere og hæmmere for unge i den udsatte del af NEET-gruppen

Litteraturen om fremmere og hæmmere i forhold til deltagelse på arbejdsmarkedet og i uddannelse for den udsatte NEET-gruppe tager udgangspunkt i en statistisk definition på udsathed og fokuserer på de enkelte unges karakteristika, risikofaktorer og deres egne og fagpersoners oplevelse af deres forløb. Den kvalitative forskning med fokus på unge i den mest udsatte NEET-gruppe har også belyst hæmmere og fremmere for deres deltagelse i uddannelse eller beskæftigelse.

Civilsamfundsforskning om involvering af mennesker i udsatte positioner

Civilsamfundsforskningen arbejder ikke med begrebet NEET-unge, men ud fra andre forskningstraditioner, hvor unge i sårbare positioner enten er bredere eller smallere kategorier, som fx psykisk sårbare unge, sårbare unge, kriminalitetstruede unge eller unge i et bestemt lokalområde. Derfor finder vi ikke begreber om *unge i udsatte positioner i NEET-gruppen* i forskning, der primært har fokus på civilsamfundsdeltagelse, eller hvor civilsamfundsdeltagelse er det afgørende element. Der findes dog en række erfaringer, der er belyst i forskningen, hvor civilsamfundsorganisationer i egen ret, eller i samarbejde med offentlige organisationer, typisk kommuner, har arbejdet med at inkludere borgere i udsatte positioner, herunder forskellige grupper af unge.

Rapporten er disponeret sådan, at den afspejler de to felter og forskningsområder.

Fund fra del 1: Risikofaktorer samt hæmmere og fremmere for deltagelse i uddannelse eller beskæftigelse for unge i udsatte positioner i NEET-gruppen

I **første del** fokuserer vi på en snævert defineret gruppe unge og deres relation til uddannelse, arbejdsmarked og til forskellige former for støtte, som de møder her, samt hæmmere og fremmere for deltagelse i uddannelse og beskæftigelse.

Kompleks målgruppe med mange udfordringer

Forskning, der kortlægger de sociale og kulturelle baggrunde for unge uden job og uddannelse samt deres møde med grundskole, uddannelse og job, er både kvantitativ og kvalitativ. Begge typer af studier peger på en kompleks målgruppe med mange forskelligartede udfordringer. Mange stammer fra hjem præget af konflikt, misbrug, kriminalitet og psykisk sygdom. I gruppen af unge uden for uddannelse og beskæftigelse findes også unge, som ikke kommer fra sårbare hjem, men i stedet har dårlige skoleerfaringer.

Unge uden job og uddannelse indgår i meget forskellige og opbrudte forløb

De unges forløb i forhold til uddannelse, arbejdsmarked og kontakt til offentlige myndigheder – socialforvaltninger, beskæftigelsesforvaltninger, ungeindsatser osv. – er meget forskellige, men er kendetegnet af mange skift i form af flytninger og brudte venskaber eller brudt tilknytning til uddannelsesforløb og arbejdsmarked. Det kan give flere oplevelser af nederlag hos de unge.

En del af udfordringerne for de unge ligger i deres hjemlige forhold og deres usikkerhed på sig selv. Men der er også væsentlige barrierer i de unges overgange mellem forskellige uddannelsesstrin og kontekster. Sådanne overgange kan opleves som særligt utrygge og overvældende for unge, som undervejs får dårlig selvtillid og ikke har tilstrækkeligt nære voksne til at støtte sig.

I forbindelse med brud i de unges forløb i forhold til uddannelse og beskæftigelse kan relationer og fællesskaber i de frivillige fællesskaber være en støtte. Men en krise i en sfære – fx uddannelse – kan også føre til, at de unge trækker sig på flere fronter. Det sker ofte, at de unge mister modet, når sådanne kriser opstår.

I litteraturen har vi ud over disse barrierer også fundet viden om fremmere for deltagelse i uddannelse eller beskæftigelse for den udsatte del af NEET-gruppen. Disse elementer er fremkommet blandt andet i forskning, som har taget udgangspunkt i udsatte unges egne perspektiver på, hvad der er fremmende for deres vej mod uddannelse og beskæftigelse. Det drejer sig om:

- At de unge har personlige og vedholdende relationer, både blandt professionelle og i deres private netværk, der kan støtte dem.
- At de har mulighed for at prøve sig selv af i forskellige sammenhænge både i forhold til uddannelse og job, men også i fritidsaktiviteter såsom kunst eller sport, hvor der er ikke er meget faste krav eller forventninger.
- At de møder en balance mellem pres og åbenhed i forhold til de offentlige systemer og i de frivillige sammenhænge, de indgår i.
- At de kan være en (god) del af fællesskaber; det kan dreje sig om fællesskaber, hvor de deler vanskelige erfaringer, men det kan også være fællesskaber, der fokuserer på noget andet end det, som gør ondt.

Omvendt er det hæmmende, hvis disse elementer er fraværende.

Disse er elementer, som der arbejdes med i flere sammenhænge i rent offentligt regi; fx i den kommunale ungeindsats (der dækker uddannelses- og beskæftigelsesvejledning og støtte fra kommunen) eller på uddannelsessteder. Det er også områder, hvor de offentlige organisationer rækker ud til og henter inspiration fra civilsamfundsorganisationer, der principielt er karakteriseret ved fællesskaber, aktiviteter på borgernes egne præmisser, deltagelsesdemokrati og balancen mellem gensidige forventninger til hinanden i relationer og mere forventningsfrie rum.

Fund fra del 2: Muligheder, virksomme elementer samt hæmmere og fremmere for deltagelse af borgere i udsatte positioner i civilsamfundet

I **anden del** fokuserer vi på forskellige grupper af borgere i udsatte positioner med fokus på unge og på erfaringer med inklusion i eller eksklusion fra civilsamfundsaktiviteter. Vi ser først på den del af forskningen, der har undersøgt, om der er generelle sammenhænge mellem øget deltagelse blandt borgere i udsatte positioner og tilknytning til arbejdsmarked eller uddannelse. Dernæst

ser vi på forskning, som har gået mere kvalitativt til værks, med fokus på erfaringer fra både civilsamfundsorganisationer (frivillige sociale foreninger og frivillige foreninger generelt), som indgår i tæt samarbejde med offentlige myndigheder, og, i mindre grad, erfaringer alene fra frivillige foreninger. Vi finder tre temaer, der sammenfatter mekanismer, der kan være enten hæmmende eller fremmende for, at mennesker i udsatte positioner oplever at være inkluderet i og oplever et udbytte i relation til civilsamfundsaktiviteter. Videre fremhæver vi nogle forudsætninger, hæmmere og fremmere for, at borgere i udsatte positioner også *bliver inkluderet* i civilsamfundsaktiviteter.

Muligheder i civilsamfundet for at bidrage til løsning af sociale problemer

Ud fra det vi ved fra del 1, fx at det er en fremmer for unges vej mod uddannelse og arbejdsmarked, når de oplever en vedholdenhed og personlighed i relationer, så bliver det vigtigt at se på, hvordan deltagelsen ser ud for de frivillige, som unge i udsatte positioner måtte møde i civilsamfundet. Det er også vigtigt at undersøge, om der er forskningsmæssig viden, som understøtter den politiske forventning om, at deltagelse i civilsamfundet, enten i almindelighed eller specifikt, styrker tilknytningen til uddannelse eller arbejdsmarked.

Vi finder tre forhold, der særligt har haft opmærksomhed i forskningen:

- **Nogle tegn på vækst i frivillighed på social- og sundhedsområderne, men mulig tendens til flygtigt engagement**

Der er en større diskussion i forskningen om arten og omfanget af deltagelsen af frivillige, samt hvordan frivilliges engagement er fordelt på forskellige typer af foreninger i den frivillige sektor.

I forhold til omfanget af engagement, det vil sige, hvor mange som i en eller anden grad er frivillige, så tyder undersøgelser gennemført før covid-19 på, at der var en vækst i deltagelse på social- og sundhedsområderne. I forhold til engagementets art, så er der i forskningen en diskussion om, at der er kommet større andele af de frivillige, som har et perifert, kortvarigt eller timemæssigt beskedent engagement. Et mere ad hoc baseret engagement kan på den ene side betyde, at de frivillige høster erfaringer fra flere kontekster. På den anden side kan et skiftende engagement også betyde, at det er vanskeligere at skabe kontinuitet i deltagelsen i aktiviteter og i arbejdet med koordinering. Forskningen i Danmark er dog ikke helt entydig, i forhold til om der findes en sådan tendens.

- **Begrænset viden om kapaciteten i civilsamfundet til at understøtte beskæftigelse eller uddannelse i almindelighed**

Vi finder, at der er begrænset forskningsmæssig viden om kapaciteten i den frivillige sektor til at løse velfærdsproblemer såsom at understøtte, at

unge i udsatte positioner kommer i beskæftigelse eller uddannelse i almindelighed. Den forskning, som findes for Danmark, har ikke fundet en generel årsagssammenhæng mellem frivillighed og beskæftigelse. De frivillige er de mest ressourcestærke, som er i job eller uddannelse. Men man kan ikke sige, at det er frivilligheden, der har givet dem job og uddannelse. Det er i lige så høj grad deres job og uddannelse, der gør, at de er frivillige.

- **Strukturel ulighed i deltagelse, men oplevet potentiale blandt grupper af borgere i udsatte positioner**

Nyere forskning peger generelt på en væsentlig strukturel ulighed, sådan at dem, som er mest udsatte i forhold til beskæftigelse, også er dem, som deltager mindst i civilsamfundet. Forskerne finder dog en svag tendens til, at frivillige fra de grupper af borgere i udsatte positioner, som de belyser, "selv oplever eller lægger vægt på, at det frivillige arbejde kan give praktisk erfaring, større tilfredshed med sig selv og en oplevelse af, at man er betydningsfuld." De finder derfor samlet, at man ikke kan afvise, at nogle personer i udsathed "med den rette motivation og en veltilrettelagt rekrutteringsindsats ville kunne styrke deres jobparathed gennem deltagelse i frivilligt arbejde" (Qvist et al., Forthcoming).

Med denne indgang ser vi herefter på overvejende kvalitativ forskning, som har analyseret muligheder og begrænsninger for, at mennesker i udsatte positioner kan deltage i civilsamfundsaktiviteter.

Tre former for udbytte, som mennesker i udsatte positioner kan opleve ved deltagelse i civilsamfundsaktiviteter:

- **Tilhør og fællesskab**

På tværs af mange typer af indsatser i civilsamfundet kan unge uden job og uddannelse indgå i gensidige og ligeværdige relationer med andre mennesker gennem fælles aktiviteter. Det står centralt i flere studier om unges deltagelse i civilsamfundsaktiviteter, at unge kan opleve et frirum, hvor de føler sig accepterede som dem, de er, og hvor de kan bidrage til et fællesskab på lige fod med andre deltagere. I nogle studier fremhæver unge betydningen af, at de gennem deres deltagelse opbygger og udvikler tilhørsforhold til det nære lokalsamfund, de lever i, gennem fællesskaber med andre børn, unge og voksne. Det svarer til de fremmere for tilknytning til job og uddannelse, som identificeres i litteraturen om unge i NEET-gruppen.

■ **Roller og ligestilling**

Flere studier peger på væsentligheden af et rolleskift for den unge i en udsat position. Hvor den unge kan gå fra at være passiv modtager af en indsats til at være ligestillet deltager og bidragsyder i et fællesskab af konkrete aktiviteter.

I civilsamfundsborne indsatser bliver den unge ikke myndighedsvurderet i forhold til rammer og standarder, men bliver derimod – principielt set – betragtet som et myndigt menneske, der bidrager på lige fod med andre deltagere. Det knytter sig nært til temaet om at opleve at høre til. Flere studier omkring sårbare unge og voksne peger på den selvstændige betydning, som det kan have, at unge oplever at indgå i et fællesskab med ikke-betalte relationer og mennesker, der frivilligt gerne vil være sammen med dem og har brug for deres bidrag. Det svarer også til de fremmere for tilknytning til job og uddannelse, som identificeres i litteraturen om unge i NEET-gruppen.

■ **At udvikle sig gennem deltagelse i frivillige foreninger**

En række studier finder, at unge i sårbare positioner kan udvikle sig gennem civile arenaer og aktiviteter. Det kan bidrage til, at de udvikler en positiv forståelse af sig selv, kan udtrykke sig selv og formulere håb og drømme. Aktiviteterne kan også give de unge positive erfaringer med at være en del af et fællesskab, hvor der er ro, energi og håb, frem for komplekse udfordringer med job og uddannelse og med krav, der er svære at imødekomme. Videre viser nogle studier positive erfaringer med fokus på læring frem for nulfejlskultur, der kan fremme personlig udvikling hos den unge. Endelig finder vi, at det kan være fremmende for de unges trivsel og mestring, når der er den rette balance mellem tydelige og fleksible rammer i fritidsaktiviteter. Det tydelige omkring rammerne handler om, at det er fremmende, når der er klare *spilleregler og forventninger*, der er ens for alle under selve aktiviteten. Samtidig er det vigtigt, at der er *fleksible rammer* i forhold til vilkårene for, hvordan man kommer med til aktiviteter, hvor meget man er med, og at man har indflydelse på og kan præge både rammer og indhold.

De tre virkningsmekanismer er kvaliteter, som er fundet i studier af aktiviteter i regi af frivillige foreninger eller frivillige sociale foreninger, typisk i partnerskab med offentlige organisationer. Også disse pointer svarer til de fremmere for tilknytning til job og uddannelse, som identificeres i litteraturen om unge i NEET-gruppen.

Den kvalitative forskning, der finder virkningsmekanismer, peger også på en række forudsætninger, hæmmere og fremmere for, at disse mekanismer kan virke inkluderende for mennesker i udsatte positioner. Og forskningen peger på dilemmaer, som kan være knyttet til aktiviteterne.

Forudsætninger, hæmmere og fremmere for inklusion og fastholdelse af borgere i udsatte positioner i civilsamfundsaktiviteter

Ud fra de forskellige studier har vi ikke fundet meget klare mønstre for, hvordan man bedst fremmer inklusion, fx i forhold til om en høj eller lav grad af professionalisering er mest fremmende for inklusion og fastholdelse.

Vi har fundet tre temaer omkring forudsætninger, hæmmere og fremmere, som de udvalgte forskningsbidrag berører:

■ **Invitationer og vedholdenhed**

At blive inviteret ind handler om, at organisationer aktivt må vise en åbenhed både gennem personlige kontakter og gennem den stedlige placering af aktiviteter. I forhold til fastholdelse er det væsentligt, at man skaber et trygt miljø. Hertil peger nogle erfaringer på, at det hjælper at begrænse aktiviteterets fokus på konkurrence og præstation. Det er væsentligt, at der skabes rum for indflydelse i forhold til forskellige deltagere og frivillige i aktiviteter.

■ **Brobygning, overgange og samarbejder**

I forhold til brobygning og overgange mellem arenaer er det vigtigt at være klar over, hvornår en aktivitet stopper, og at der tilbydes følgeskab til andre arenaer, fx som en hånd i ryggen ved afslutning af en aktivitet. I litteraturen er der en generel opmærksomhed på, at engagementet kan være sporadisk, og at ildsjæle kan brænde ud eller blive optaget af noget andet. Dette er særligt væsentligt at sammenholde med fund fra kapitel 2 om de erfaringer, som mange unge i udsatte positioner har med flygtige relationer og manglende vedholdenhed.

Fakta om undersøgelsen

Undersøgelsen består af søgning i nyere offentliggjorte studier eller rapporter om unge i den udsatte NEET-gruppe og om civilsamfundsindsatser med og omkring borgere i udsatte positioner. Hovedvægten i søgningen omkring unge i NEET-gruppen er lagt på viden om indsatser, fx i regi af en kommunal forvaltning, der har fokus på uddannelse, beskæftigelse eller trivsel. Hovedvægten i den fremsøgte civilsamfundslitteratur om borgere i udsatte positioner er lagt på erfaringer enten fra civilsamfundsaktiviteter i regi af en enkelt forening eller i samarbejde med en kommune. Samarbejder mellem mange forskellige aktører og organisationer er frasorteret.

Som del af den systematiske litteratursøgning er der fundet 1.565 studier, som efterfølgende er blevet screenet for relevans for denne undersøgelse. Heriblandt har vi udvalgt et mindre antal studier, og vi har disponeret rapporten efter udvalgte temaer, som er fremkommet i disse studier.

■ **Ressourcer, kompetencer og samarbejdskonfigurationer**

I forhold til ressourcer, kompetencer og ansvarsfordeling argumenterer nogle forskere for, at det netop kan være væsentligt, at der i forbindelse med aktiviteter afslutning er stabile voksenrelationer, eventuelt lønnede, som kan fastholde relationen. Nogle forskere finder, både for rekruttering og fastholdelse i civilsamfundsaktiviteter, at det er vigtigt, at unge i udsatte positioner har rollemodeller, herunder frivillige. Det er dog også vigtigt med forskellige støttefunktioner; det kan fx være lønnet personale, som hjælper med at 'matche' en frivillig og en ung i en udsat position i en mentorordning, eller det kan være, at en frivillig får træning eller supervision på det arbejde, der ydes. Særligt for mennesker i mere udsatte positioner er der behov for tæt samarbejde med professionelle.

Hvis unge i udsatte positioner skal inddrages mere i civilsamfundsaktiviteter, så er det også en forudsætning, at de forskellige frivillige kan fastholdes, hvad enten det er en fodboldtræner, en frivillig mentor eller andet. Nogle studier peger på, at det, ud over hvad man kan kalde faglig støtte, er en fremmer for at fastholde frivillige i indsatser for borgere i udsatte positioner, at der er lønnet personale, fx en ledelse, der kan tage sig alt det, som de frivillige ikke har lyst til at beskæftige sig med. Der kan videre være behov for konfliktløsning i forhold til konflikter, der opstår mellem frivillige, eller frustrationer, der opstår mellem frivillige og deltagere i udsatte positioner. Endelig findes i civilsamfundslitteraturen et væsentligt fokus på dilemmaer, der kan knytte sig til samarbejder mellem civilsamfundsorganisationer, frivillige, kommunale organisationer og unge i udsatte positioner. Nogle professionelle fra offentlige organisationer kan have behov for en høj grad af professionalisme og overholdelse af faglige normer omkring mødet mellem mennesker i den frivillige aktivitet. Det kan gå imod ønsket om åbenhed, medbestemmelse og frivillighed. Derfor er det vigtigt, at der er løbende og åben dialog om gensidige forventninger.

1 Indledning

1.1 Unge i sårbare positioner uden uddannelse og beskæftigelse

I 2020 blev det opgjort, at der i Danmark var knap 45.000 unge mellem 15 og 25 år, som hverken var i gang med en uddannelse efter grundskolen eller i arbejde. Denne gruppe kaldes NEET-gruppen (Not in Education, Employment or Training). Nogle af disse unge er kun kortvarigt uden for arbejdsmarkedet eller uddannelse og er ikke mere udsatte end den øvrige befolkning i forhold til fx sundhed og trivsel. En del af de 45.000 unge i NEET-gruppen står ikke alene uden for uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet, men er i mere sårbare positioner, fx i forhold til diagnosticerede psykiske eller sociale udfordringer. Forskere har opgjort denne *udsatte NEET-gruppe* til ca. 14.000 unge (Bolvig et al., 2019).

Det er kendetegnende for denne gruppe, at de både har svært ved at blive en del af uddannelse og arbejdsmarked, som andre unge tager for givet, og samtidig oplever at savne meningsfulde fællesskaber, der kan give dem fodfæste i livet (Ibsen et al., 2023).

Ofte er det unge, der er opvokset i en familie med sociale problemer og udsathed, og som har psykiske og sociale vanskeligheder og svage faglige forudsætninger (Bolvig et al., 2019). I skolen har de haft svært ved at følge med og følt sig udenfor og ved siden af fællesskaber med jævnaldrende, og efter skolen har de svært ved at tro på, at de kan gennemføre en uddannelse eller varetage et job (Ibsen et al., 2023).

Politiske ambitioner om at civilsamfundsorganisationer kan bidrage til, at unge i udsatte positioner kommer tættere på job og uddannelse

Politisk er der ambitioner om, at civilsamfundsorganisationer i partnerskaber med offentlige og private aktører kan bidrage til, at også de unge i udsatte positioner uden job og uddannelse kommer tættere på netop uddannelse og job (Social- og Ældreministeriet, 2022).

Ambitionerne knytter sig både til civilsamfundets egenskaber i sig selv, dvs. nærhed til borgerne, deltagelsesdemokrati, innovative egenskaber og uafhængighed af myndighedsansvar og til udviklingen af løsninger i tæt tværsektorielt samarbejde med offentlige og private organisationer, i synergi. En forventning, som fx er formuleret af en række civilsamfundsorganisationer i en

civilsamfundsstrategi (Frivilligrådet et al., 2021, s. 15), er, at deltagelse i frivillige fællesskaber kan gøre mennesker i udsatte positioner bedre i stand til at mestre eget liv. I denne sammenhæng fremhæves også, at der i en del af civilsamfundet er erklærede ambitioner eller mål om at inkludere borgere i udsatte positioner som frivillige (dvs. ikke blot som deltagere) i deres organisation. Således viser en Rambøll-undersøgelse fra 2020, at 58 % af de adspurgte frivillige organisationer med et socialt sigte har det som mål at øge den frivillige deltagelse for borgere i udsatte positioner i civilsamfundet (Rambøll Management Consulting, 2020).

Inkluderende og ekskluderende dimensioner i civilsamfundet

I forskningen om civilsamfundet er det typisk sådan, at man kan pege på både potentialer og barrierer i forhold til mennesker i udsatte positioners deltagelse i civilsamfundet. Som Boje udtrykker det, så rummer sociale relationer både en inkluderende og en ekskluderende dimension. De fleste organisationer i civilsamfundet har kriterier for medlemskab og tilknytning "som på én og samme tid inkluderer nogle sociale grupper og afgrænser sig fra andre grupper – som hermed ekskluderes af fællesskabet" (Boje, 2017, s. 71-72). I den nævnte civilsamfundsstrategi fra Frivilligrådet og andre er der da også en opmærksomhed på, at der kan være barrierer for unge i udsatte positioner for at deltage mere i civilsamfundsaktiviteter og opnå positive erfaringer ved det (Frivilligrådet et al., 2021).

Vejen ind i civilsamfundet kan være svær

De politiske ambitioner om en styrket rolle for civilsamfundsorganisationer i forhold til den udsatte NEET-gruppe skal ses i sammenhæng med, at der kan være stor afstand fra de unge i udsatte positioner til aktiviteter i civilsamfundet. For unge i udsatte positioner kan det være svært at finde en vej ind i aktiviteter i civilsamfundet, hvor de unge oplever at kunne indgå på en positiv måde, ligeværdigt. For civilsamfundsorganisationer kan det også kræve meget af hele foreninger i forhold til værdigrundlag, organisering, kompetencer og samarbejder. Det kan også fordre meget – engagement, viden, energi, indlevelse, opmærksomhed – af de enkelte frivillige.

I forhold til værdigrundlag er der stor forskel på foreninger, som har det som del af deres formålsparagraffer at bidrage til, at mennesker i udsatte positioner får et bedre liv, og foreninger, hvis formålsparagraf handler om bestemte kulturelle, sportslige eller andre fritidsaktiviteter. For nogle kan ambitioner om at danne partnerskaber med mål om netop at fremme job eller uddannelse virke som en naturlig udfyldelse af foreningens formål og brug af de kompetencer og erfaringer, som man har bygget op over en årrække. For andre foreninger kan et sådant arbejde virke som uhensigtsmæssig instrumentalisering

af aktiviteter, som har andre, bredere mål, der handler om samvær og deltagelse, eller blot om livskvalitet, snarere end øget tilknytning til arbejdsmarked eller uddannelse.

Nationalt partnerskab og unge uden for job og uddannelse

I 2022 har en række af Folketingets partier indgået en politisk aftale, der lægger op til en øget involvering af civilsamfundsorganisationer i løsningen af socialpolitiske udfordringer, gennem et national partnerskab. Et af disse partnerskaber, der involverer en række forskellige civilsamfundsaktører, handler om unge uden for job og uddannelse. I den politiske aftale lægges der videre op til, at arbejdet med at finde nye løsninger sker "med udgangspunkt i eksisterende viden og virksomme indsatser og gennem brede samarbejder på tværs af sektorer og relevante aktører, herunder fx civilsamfundsorganisationer, fonde, forskere og offentlige myndigheder" (Social- og Ældreministeriet, 2022).

Denne videnskortlægning er således et bidrag til vidensgrundlaget for det nationale partnerskabs arbejde.

1.2 Videnskortlægningens fokus, formål og anvendelse

1.2.1 Videnskortlægningens fokus

Videnskortlægningen bygger for det første videre på eksisterende viden fra nyere kortlægninger omkring unge i NEET-gruppen, og særligt unge i de mest udsatte positioner i NEET-gruppen, som de defineres i kvantitativ forskning (Andersen et al., 2019; Bolvig et al., 2019; Kleif & Stallknecht, 2022). Som nævnt er der en stor del af den brede NEET-gruppe, der kun kortvarigt er uden for uddannelse eller job, mens der er en mindre gruppe af unge, der er i udsatte positioner over længere tid.¹ Fokus i denne del af kortlægningen er på de mest udsatte unge i NEET-gruppen og barrierer, hæmmere og fremmere i forhold til uddannelse og beskæftigelse.

¹ Bolvig et al. (2019) har gennemført et litteraturstudie af NEET-gruppen. De finder, at studier opererer med forskellige definitioner i forhold til forskelligt "fokus på eksempelvis politisk definerede kategorier af unge (fx uddannelsesparate eller aktivitetsparate unge) eller på varigheden (hvor længe de unge har stået uden for uddannelse og beskæftigelse)." De ca. 14.000 unge fremkommer i Bolvig et al.s analyse ved at tage udgangspunkt i Danmarks Statistiks brede og mere internationalt sammenlignelige definition og så afgrænse en gruppe i alderen 18-24 år, som a) er uden aktiv uddannelse og arbejde i hele 2017, b) ingen uddannelse har ud over grundskolen, c) ikke er bosat uden for Danmark i 2017, d) har modtaget offentlig forsørgelse i 2017, e) ikke er gået på førtidspension som 18-årig, f) er bosat i Danmark inden 15-årsalderen.

Fokus i videnskortlægningen er for det andet litteratur fra de nordiske lande, og udvalgte erfaringer fra andre lande, fra *civilsamfundsforskningen* om, hvad der henholdsvis fremmer eller hæmmer, at mennesker i udsatte positioner kan deltage i og få et udbytte af civilsamfundsaktiviteter og fællesskaber. Civilsamfundsforskningen arbejder ikke med definitionen NEET, der stammer fra andre forskningstraditioner. Der er dog dele af forskningen i civilsamfund, der omhandler deltagelse af borgere i sårbare positioner og specifikt unge i sårbare positioner, og vi vurderer, at læringspunkterne herfra er relevante i relation til den gruppe af unge, der er identificeret som unge i NEET-gruppen.

1.2.2 Kortlægningens to formål

Overordnet har kortlægningen da to formål med hver sine tilknyttede undersøgelsesspørgsmål:

1) At sammenfatte eksisterende forskningsbaseret viden om risikofaktorer samt hæmmende og fremmende faktorer for den udsatte NEET-gruppe i forhold til uddannelse og beskæftigelse.

Vi bygger her videre på tidligere undersøgelser, der primært har fokuseret på beskæftigelse og uddannelse, og i mindre grad på civilsamfundsdeltagelse. Undersøgelsesspørgsmålene i forhold til dette formål er derfor:

Hvilke barrierer i forhold til beskæftigelse og uddannelse uden for job og uddannelse har unge i udsatte positioner i NEET-gruppen, som samtidig har en eller flere sociale udfordringer?

Hvad kendetegner typisk de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen og deres forløb i forhold til uddannelse og beskæftigelse?

Hvilke hæmmende og fremmende faktorer er identificeret for de unge i udsatte positioner i NEET-gruppens deltagelse i uddannelse eller beskæftigelse?

2) At indsamle og præsentere forskningsbaseret viden, om hvad der kan fremme og hæmme unge i sårbare positioners deltagelse i civilsamfundet, og hvilke virksomme elementer der kan findes, når unge i sårbare positioner deltager i civilsamfundet.

Undersøgelsesspørgsmålene, som knytter sig til dette formål er derfor:

Hvilken viden findes i primært de nordiske lande om civilsamfundets muligheder for at styrke mennesker i udsatte positioners deltagelse i civilsamfundet, særligt unge i udsatte positioner?

Hvilke elementer i civilsamfundsaktiviteter og fællesskaber oplever mennesker i udsatte positioner som værdiskabende?

Hvilke forhold ses på tværs af forskellige typer indsatser og civilsamfundsorganisationer som fremmende eller hæmmende for at lette udsatte menneskers veje ind i og udbytte af civilsamfundsaktiviteter?

1.2.3 Videnskortlægningens anvendelse

Videnskortlægningen understøtter med disse fokusområder og formål et arbejde i det nationale partnerskab med at udarbejde temaer og pejlemærker for forskellige dele af civilsamfundet og på tværs af offentlige instanser og civilsamfundsorganisationer. I sammenhæng med denne videnskortlægning udarbejder Frivilligrådet en erfaringsbaseret kortlægning.

1.3 Definition: Civilsamfundet forstås her som den frivillige sektor

'Civilsamfundet' kan i nogle sammenhænge betyde 'alt det, som hverken er stat eller marked', og dermed både organiseret fritidsliv og helt uformelle frivillige aktiviteter. I denne rapport fokuserer vi på *den organiserede del af civilsamfundet* med udgangspunkt i den såkaldte sektordefinition; den frivillige sektor. I forskningen fremhæves typisk fem forhold, der kendetegner den organiserede del af civilsamfundet (Henriksen, 2022, s. 84-85):

1. At de er organisationer, der har "en vis grad af formalisering og institutionel realitet", altså oftest en juridisk status, et navn, en adresse, jævnlige møder mv.
2. At de er private, altså adskilt fra og ikke kontrolleret af hverken den offentlige sektor eller andre organisationer (fx en privat virksomhed).
3. At de er de nonprofitorienterede; dvs. at organisationernes primære formål ikke er at tjene penge (modsat på markedet).
4. At deltagelsen i organisationernes aktiviteter er frivillig, og ikke påtvunget af andre.
5. At der i organisationens virke indgår et minimum af frivillig arbejdskraft som en del af foreningens ressourcegrundlag.

Med udgangspunkt i disse forhold sondres typisk imellem tre overordnede former for frivillige organisationer og foreninger (se hertil Henriksen (2022) og Ibsen og Habermann (2005): den frivillige forening, den selvejende institution og den almennyttige fond (se boks 1.1).

Boks 1.1 Definition: civilsamfundets kendetegn og typer

Den frivillige forening

En sammenslutning af mennesker med fælles interesser og mål, der ledes efter demokratiske principper. Typer af foreninger:

- Aktivitetsbaserede (sport, kunst, kultur, andet)
- Velfærdsorienterede (besøgstjenester, ældreforeninger, sociale foreninger)
- Lokalsamfundsbase (grundejerforeninger, beboerforeninger mv.).

Den selvejende institution

Nonprofitorganisation, der typisk løser opgaver, som i princippet kunne løses af det offentlige. Derfor typisk også en høj professionaliseringsgrad med færre frivillige og flere ansatte. Typer af selvejende institutioner:

- Filantropiske institutioner (fx inden for social- og sundhedsområdet; krisecentre, væresteder, forsorgshjem, behandlingshjem, døgninstitutioner mv.)
- Undervisning og skoler (friskoler, efterskoler, højskoler)
- Kultur, idræt og fritid (idrætsanlæg, museer, musikskoler).

Den almennyttige fond

En formue, der er udskilt under en selvstændig bestyrelse til varetagelse af bestemte formål. Typer af almennyttige fonde:

- Fonde (Carlsbergfondet, Novo Nordisk Fonden)
- Fondslignende foreninger (Dansk Blindesamfund, Hjerteforeningen).

Denne videnskortlægning fokuserer på den organiserede del af civilsamfundet. De foreninger, som er i fokus her, hører i det væsentlige til de to første typer efter definitionen ovenfor.

1.4 Fremgangsmåde

Sigtet med en *videnskortlægning* er at fremsøge litteratur, som i mindre grad er kendt, og dermed supplere erfaringsgrundlaget og sammenstille eksisterende viden om emnet.

To slags søgninger

Fremgangsmåden, som man anvender i en videnskortlægning, er derfor typisk en blanding af to slags søgninger. For det første strategisk søgning, hvor man søger litteratur ud fra allerede kendte kilder og forskningsmiljøer. For det andet systematisk søgning, hvor man søger i udvalgte forskningsdatabaser og derefter i en række trin screener og udvælger litteratur.

Trin i den systematiske søgning

I den systematiske litteratursøgning har vi fundet 1.665 kilder i forskellige videnskabelige databaser og på hjemmesider. I screeningsfasens første trin har vi gennemlæst alle abstracts (korte sammenfatninger af fokus, metode og resultater) fra det enkelte studie. På baggrund af disse har vi fundet en række umiddelbart relevante og måske relevante kilder samt kilder, som var relevante som baggrund for at belyse barrierer, fx i forhold til beskæftigelse og uddannelse. Herefter har vi læst ind i de enkelte studier. Endelig har vi udvalgt et mindre antal af de mest relevante kilder, der belyser fremmere og hæmmere omkring civilsamfundsdeltagelse.

1.5 Læsevejledning

Rapporten er bygget op efter sine to hovedformål, med en del til hvert formål.

Den første del (kapitel 2) samler viden om, hvad der kendetegner de udsatte unge i NEET-gruppen, særligt i forhold til uddannelse og beskæftigelse. Vi redegør både for, hvilke barrierer de unge oplever, og for, hvordan de unges forløb typisk ser ud. Denne del søger at give et overblik over resultater og fokuspunkter i nyere forskning på området, særligt for læsere, som ikke har forhåndsviden om målgruppen. Vi fremhæver til slut, hvad der i litteraturen om unge i udsatte

positioner i NEET-gruppen ses som fremmere for deres vej i uddannelse og beskæftigelse. Det er her, der er en kobling til forskningen i civilsamfund.

Den anden del (kapitel 3) samler viden om civilsamfundets muligheder for at inkludere sårbare borgergrupper og skabe værdi sammen med eller for sårbare borgergrupper. Vi ser på, hvordan mennesker i udsatte positioner oplever deltagelse i civilsamfundet, og hvad der ses som hæmmere og fremmere for denne deltagelse. Først ses på udvalgte studier, der giver viden om generelle muligheder i civilsamfundet i forhold til borgere i udsatte positioner. Dernæst ses på borgere i udsatte positioners oplevelser af et udbytte i forbindelse med at indgå i civilsamfundsaktiviteter, under tre temaer:

- Tilhør og fællesskab
- Roller og gensidig ligeværdighed
- At udvikle sig gennem civilsamfundsaktiviteter.

Efter at have set på disse temaer ser vi nærmere på forudsætninger, hæmmere og fremmere for, at mennesker i udsathed kan få en vej ind i og fastholdes i civilsamfundsaktiviteter, også under tre overskrifter, som er:

- Rekruttering og fastholdelse
- Brobygning, overgange og samarbejder
- Ressourcer, kompetencer og ansvarsfordeling.

Tabellen på næste side viser rapportens disponering efter sine to hovedformål.

Videnskortlægningens disponering efter formål

	Kapitel 1	Kapitel 2	Kapitel 3
Formål	Forklaring af baggrund og formål med videnskortlægningen.	Belysning af undersøgelsens første tema: Udsatte NEET-unges barrierer, hæmmere og fremmere i forhold til uddannelse og beskæftigelse.	Belysning af undersøgelsens andet tema: Udsatte unges oplevelser af gavn ved civilsamfundsaktiviteter og hæmmere og fremmere for deres deltagelse i disse.
Afsnit	<p>Unge i sårbare positioner.</p> <p>Videnskortlægningens fokus, formål og anvendelse.</p> <p>Definition.</p> <p>Fremgangsmåde.</p> <p>Læsevejledning.</p>	<p>NEET-unge og udsatte NEET-unge.</p> <p>Barrierer i forhold til unge i den udsatte NEET-gruppens vej mod uddannelse eller beskæftigelse: familiens eller den unges egen sårbarhed.</p> <p>Barrierer vedrørende samfundsmæssige strukturer.</p> <p>Fremmere for unge i udsatte positioner i NEET-gruppens tilknytning til beskæftigelse eller uddannelse</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Personlige og vedholdende relationer</i> ▪ <i>At prøve sig selv af</i> ▪ <i>Balance mellem pres og åbenhed</i> ▪ <i>At være en del af et (godt) fællesskab</i> <p>Opsamling</p>	<p>Generelle muligheder i civilsamfundet for at styrke relation til arbejdsmarkedet</p> <p>Oplevelser af udbytte for borgere i udsatte positioner ved deltagelse i civilsamfundet</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Tilhør og fællesskab</i> ▪ <i>Roller og gensidig ligeværdighed</i> ▪ <i>At udvikle sig og finde nye sider af sig selv.</i> <p>Forudsætninger, hæmmere og fremmere for deltagelse</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Invitationer og vedholdenhed</i> ▪ <i>Brobygning, overgange og samarbejder</i> ▪ <i>Ressourcer, kompetencer og konfigurationer.</i> <p>Opsamling</p>

2 Barrierer for unge i den udsatte NEET-gruppe

Denne del fokuserer på første del af vores undersøgelse, der handler om **at sammenfatte eksisterende forskningsbaseret viden om risiko og beskyttelsesfaktorer for den udsatte NEET-gruppe i forhold til uddannelse og beskæftigelse.**

Først ser vi, hvad der overordnet set kendetegner den udsatte NEET-gruppe både i forhold til den bredere NEET-gruppe og i forhold til den øvrige unge-gruppe (2.1).

Dernæst ser vi på, hvad den kvantitativt baserede forskningsviden viser om de risikofaktorer, der gør sig gældende for unge i de mest udsatte positioner i NEET-gruppen (2.2).

Videre ser vi på mere kvalitativ forskning om hæmmere og fremmere omkring tilknytning til uddannelse og beskæftigelse (2.3). I afsnittet sammenfattes forhold, der er fremmende, hvis de er til stede – fx en tæt personlig relation – og hæmmende, hvis de ikke er til stede.

Endelig gives en opsamling, der også peger videre til analysetema 2 (2.4).

2.1 Unge i NEET-gruppen og unge i de mest udsatte positioner i NEET-gruppen

Baseret på data fra Danmarks Statistik har forskere beregnet, at den brede gruppe af unge i NEET-gruppen udgør ca. 10 % af danske unge i alderen 16-24 år (Bolvig et al., 2019, s. 7). Mens der findes en række generelle forhold, der gør sig gældende for unge i NEET-gruppen, omtales NEET-unge i den nationale såvel som den internationale litteratur som en bred og heterogen gruppe, der består af unge med mange forskelligartede baggrunde og problemstillinger (Andersen et al., 2017). Derfor kan det være vanskeligt at identificere præcist, hvilke udfordringer og barrierer de unge står over for i forhold til aktiv samfundsdeltagelse. Bolvig et al. (2019) sonderer overordnet mellem to grove undergrupperinger (Bolvig et al., 2019, s. 27). Det er hhv.:

- Unge, som alene er udfordrede af at stå uden for uddannelsessystem og beskæftigelse, uden øvrige sociale problemstillinger.

- Unge, som ud over den manglende tilknytning til beskæftigelse uddannelsessystem også har en eller flere sociale udfordringer.

Denne kortlægning fokuserer på den sidstnævnte gruppe, som kaldes 'den udsatte gruppe af unge i NEET-gruppen'. Denne gruppe udgør ca. 3 % af alle 18-24 årige og er kendetegnet ved, at de, ud over manglende tilknytning til uddannelse og beskæftigelse, også har oplevet andre sociale udfordringer, eksempelvis svage faglige forudsætninger, psykiatrisk diagnose, hjemløshed, stofmisbrug, tidlig graviditet, kriminalitet, omsorgssvigt, traumer og/eller andre sociale udfordringer (Bolvig et al., 2019).

2.2 Barrierer for deltagelse i beskæftigelse og uddannelse for de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen

For at kunne vurdere muligheder og begrænsninger for i højere grad at inkludere unge i udsatte positioner i NEET-gruppen er det nyttigt at have et bredt billede af, hvilke typer barrierer og risikofaktorer som kendetegner gruppen. En vigtig brik i et sådant billede får man i kvantitativ litteratur, hvor man overordnet sonder imellem individuelle og strukturelle barrierer. I den sammenhæng er de individuelle barrierer dem, som vedrører den enkelte unges familie og egen sårbarhed. De strukturelle barrierer er dem, som vedrører samfundsmæssige strukturer, krav og forventninger.

Vi ser først på viden om NEET-gruppen generelt og skærper gradvist fokus på de unge i den udsatte NEET-gruppe.

2.2.1 Barrierer vedrørende den unges familie eller egen sårbarhed

Mange i NEET-gruppen fra en udsat familiebaggrund

På tværs af forskellige definitioner af unge fra NEET-gruppen har tidligere studier vist en klar sammenhæng mellem unge i NEET-gruppen og socioøkonomisk baggrund (se fx. Andersen et al., 2017, 2019; OECD, 2016). Østergaard et al. (2016) viser, at danske unge, der som 18-årige står uden ungdomsuddannelse og ikke er i gang med uddannelse, ofte, til sammenligning med øvrige unge, kommer fra en udsat position, hvad angår socioøkonomiske forhold.

Vanskelig familiebaggrund kendetegner en stor del af de unge i udsatte positioner fra NEET-gruppen

Forskningen peger videre på, at mange unge i udsatte positioner i NEET-gruppen har haft en opvækst, der har været præget af sammenbrud og konflikter i familien, forældre, som har været sigtet eller dømt for kriminalitet, misbrug, psykisk sygdom i den nære familie, hyppige flytninger samt person- og familierettede foranstaltninger (Christensen et al., 2022). Blandt disse unge i udsatte positioner er efterkommere og indvandrere overrepræsenterede (Christensen et al., 2022, s. 87). Det gælder også unge af ufaglærte forældre eller unge, der er vokset op i lavindkomstfamilier.

I forhold til **ustabilitet og brud i familien** så peger forskning for det første på, at forældre til unge i den udsatte NEET-gruppe oftere er skilt, når den unge er i 16-årsalderen (Bolvig et al., 2019, s. 42). Forskningen peger videre på en række negative effekter fra forældres skilsmisse, såsom øget risiko for at begå kriminalitet, særligt hos unge mænd. Studier finder også, at skilsmissebørn i kraft af skilsmissen får lavere karakterer ved den afsluttende eksamen i grundskolen, og deres risiko for slet ikke at få en afsluttende folkeskole-eksamen øges (se fx Andersen, 2019, s. 39). Forskningen peger på, at der kan være flere årsager til, at skilsmisse kan påvirke børnene i familierne negativt. Som det første er der den følelsesmæssige belastning både før, under og efter den proces, hvor forældrene flytter fra hinanden. Videre kan børnene opleve et tab af ressourcer i familien, både i økonomiske forhold, men også i forældrenes tid og overskud til at tage sig af børnene. Ligeledes kan flytning have negative konsekvenser.

I forhold til **forældres uddannelse og indkomstniveau** så peger både internationale og nordiske studier på en række sociale forhold, der kan have betydning for de unges veje gennem uddannelsessystemet. Blandt andre Anette Lareau (Lareau, 2011) har beskrevet, hvordan specifikke opdragelsestilgange leder til forskellige tanker og forventninger hos de unge om skole og valg af uddannelse. Middelklasseforældre er meget involverede i børnenes uddannelsesinstitutioner, hvilket kan give børnene en oplevelse af, at de er særligt berettigede til hjælp fra uddannelsessituationer og professionelle voksne (Calarco, 2014). Modsat involverer arbejderklasseforældre sig mindre strategisk i deres børns liv og har oftere opfattelsen af fagprofessionelle som autoriteter 'som ved bedst' (Hamilton et al., 2018; Reay, 2005). Forskningen viser da, at den udsathed, som overføres fra generation til generation, ikke kun handler om materielle vilkår, men også om værdier og holdninger, og at unges skoleengagement påvirkes af forældrenes opdragelsestilgange, herunder forhold som påskønnelse eller opbakning til skolearbejde eller mangel på samme (Kleif & Stallknecht, 2022). Unge fra familier med lavt uddannelses- og indkomstniveau er således mere afhængige af møder med vigtige rollemodeller uden for

den nære familie (se fx Mullen, 2010). Winding og Andersen (2015) finder ligeledes, at gode lærer-elev-relationer reducerer den negative sammenhæng mellem lav socioøkonomisk status og frafald, mens Pijl et al. (2014) viser, hvordan gode lærer-elev-relationer tilmed kan nedbringe risikoen for frafald i ungdomsuddannelsesforløb. Pless og Görlich (2018) peger på, at de unge i udsatte generelt har svagere sociale netværk og mangler voksne at støtte sig til (Pless & Görlich, 2018).

I forhold til **forældres mentale helbred og kriminalitet** viser et nyere dansk studie også, at der er en højere andel af unge i den udsatte NEET-gruppe, som har forældre med mentale helbredsproblematikker (Bolvig et al., 2019, s. 46), hvor særligt mødres mentale helbred har indflydelse på unges tilknytning til uddannelse og arbejdsmarked. Videre viser et studie af Andersen (2019), at unge, der vokser op med mødre, der kæmper med mentale helbredsproblemer, er i højrisiko for negative kort- og langsigtede udfald. Ligeledes har de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen i langt højere grad forældre, der er blevet sigtet eller dømt for kriminalitet (Bolvig et al., 2019).

Kønnede forskelle i den udsatte NEET-gruppe

Andersen et al. (2017) har videre undersøgt, hvordan baggrundskarakteristika, risikoadfærd/faktorer, såsom stofmisbrug, psykiatriske indlæggelser, tidligt forældreskab samt kriminalitet, fordeler sig for gruppen af danske 18-29 årige, som hverken har været i arbejde eller uddannelse i to sammenhængende år. Undersøgelsen peger blandt andet på kønnede forskelle mellem de udsatte i NEET-gruppen. Andersen peger her på, at unge mænd i den udsatte NEET-gruppe er overrepræsenterede på alle risikofaktorer, men særligt stofmisbrug er markant. Der er en gruppe unge mænd, som har det særligt svært

En stor del af de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen har været anbragt uden for hjemmet

En stor del af de unge i udsatte positioner fra NEET-gruppen har – på grund af en sårbar familiebaggrund – været anbragt uden for hjemmet i en del af deres opvækst (Andersen et al., 2017; Bolvig et al., 2019). Nyere forskning viser, at 20,6 % af unge i den udsatte NEET-gruppe har været anbragt uden for hjemmet, sammenlignet med 2,5 % af unge i den brede gruppe af unge i NEET-gruppen. Forskning peger da på, at de tidligere anbragte ofte bærer ulemper fra opvæksten og svagere færdigheder med sig ind i livet som voksne. Det betyder, at de er langt dårligere rustet til at klare sig emotionelt, kognitivt og socialt i ungdoms- og voksenlivet. Et af de centrale forhold er, at anbragte børn og unge klarer sig forholdsvis dårligt i uddannelsessystemet (Langager et al., 2021).

2.2.2 Barrierer i den enkelte udsatte NEET-unges forløb

En række barrierer i forhold til familiebaggrund sætter sig også igennem i løbet af de enkelte unges opvækst.

Det drejer sig om negative skoleerfaringer, fysisk og mentalt helbred samt misbrug og kriminalitet.

Negative skoleerfaringer og indstilling til skolen

Ser vi på de unges tid i grundskolen, finder vi, at gruppen af de unge, som senere ender i den udsatte NEET-gruppe, allerede adskiller sig fra andre unge med hensyn til både fravær og faglig kunnen (Bolvig et al., 2019). Forskningen peger videre på, at tidligere negative skoleoplevelser og lave karakterer i folkeskolen øger risikoen for at være i NEET-gruppen. De unge i udsatte positioner i NEET-unge har altså i gennemsnit klaret sig fagligt dårligere end andre unge i skolen. Ligeledes har de i højere grad gået i specialklasse og haft højere skolefravær, især i udskolingen (Bolvig et al., 2019, s. 45).

Den enkelte unges engagement og indstilling til skolearbejde har også betydning for gennemførelse og frafald på de unges uddannelsesspor. Med afsæt i en norsk kontekst undersøger Dæhlen, hvordan individuel motivation samt tro på egne evner har signifikant betydning for de unges tilknytning til uddannelse (Dæhlen, 2017; se desuden Lamb, 2011). Både international og nyere dansk forskning peger på, at det er afgørende at støtte de unge i udsatte positioner i at få og fastholde motivation (Katznelson et al., 2020).

Statistisk sammenhæng mellem fysisk og mental sundhed og udsathed, men ikke årsagssammenhæng

Kvantitative studier har generelt fundet en statistisk sammenhæng mellem forekomst af psykiske og fysiske vanskeligheder og en øget frafaldsrisiko samt sandsynlighed for at stå uden uddannelse og beskæftigelse. Nordiske studier af blandt andet Sagatun et al. (2014) og Hjorth et al. (2016) peger dog på, at psykisk sårbarhed eller decideret sygdom ikke kan tillægges en entydig årsagsvirkning, på trods af den observerede sammenhæng mellem psykisk sårbarhed og frafald fra uddannelse og beskæftigelse. Det skyldes for det første, at psykisk sårbarhed optræder sammen med mange andre årsager, og for det andet, at psykisk sårbarhed lige så vel kan være et resultat af, at de unge står uden for uddannelse og arbejde (Bolvig et al., 2019, s. 43; Lo et al., 2016, s. 6).

Mere kriminalitet blandt de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen og større konsekvenser af risikoadfærd

De unge i udsatte positioner i NEET-gruppen har i væsentligt højere grad end andre unge været i forbindelse med straffesystemet, 22 % har overtrådt straffeloven sammenlignet med 4 % blandt andre unge. Det er særligt de unge mænd i NEET-gruppen, som har overtrådt straffeloven (Bolvig et al., 2019). Der er også forskning, som peger på, at risikoadfærd har mere omfattende negative konsekvenser for unge i NEET-gruppen, set i forhold til andre unge (Järvinen et al., 2018).

2.2.3 Barrierer vedrørende samfundsmæssige strukturer

Set fra en samfundsvidenskabelig synsvinkel, så er mange af de ovennævnte problemer og barrierer hos unge i udsatte positioner og deres familier strukturelt betingede. For eksempel kommer en del af forældrene til de unge i udsatte positioner selv fra en udsat baggrund. Set fra de unges perspektiv fremtræder sådanne mekanismer imidlertid konkret hos nære aktører, hos dem selv, eller deres forældre. Til forskel fra disse mekanismer er der andre forhold, der kan udgøre barrierer for de unges deltagelse, og som også for de unge fremtræder som 'samfundsmæssige strukturer'. Det drejer sig dels om hvor de bor og går i skole, men også, hvordan de mødes på uddannelsessteder, arbejdspladser og i forskellige offentlige støttefunktioner.

Bopæl i udsat boligområde

Selvom studier fra bl.a. VIVE (se fx Christensen et al. (2022) viser, at unge fra udsatte boligområder uddanner sig som aldrig før, viser litteraturen også, at risikoen for at stå uden for arbejdsmarked og uddannelse er næsten dobbelt så stor blandt 16-24-årige i udsatte boligområder, sammenlignet med gennemsnitlige danske unge (se fx Christensen et al. (2018)). Det gør det vanskeligere for en del af de unge i udsatte positioner at få rollemodeller, som har et job, og derigennem få konkrete billeder på mulige veje til uddannelse eller job. Økonometriske analyser viser i øvrigt, at det ikke er sådan, at dem, som er udsatte – i forhold til socioøkonomi, kriminalitet mv. – blot bosætter sig i bestemte boligområder. De peger på, at de unge i udsatte positioner, der bor i udsatte boligområder, bliver mere udsatte end ellers. Således viser Rotger og Galster med udgangspunkt i data fra Københavns Kommune, at unge i udsatte positioner, der bor dør om dør med personer, der har begået narkotikarelateret kriminalitet, oftere selv begår kriminalitet (Rotger & Galster, 2019).

Institutionelle forhold såsom skolekultur, undervisningsmiljø og relation til lærere

Flere studier peger på sammenhængen mellem ungdomsuddannelsernes organisering og det at stå uden uddannelse. Eksempelvis anvender Bäckman et al. (2015) forskellige organisatoriske strukturer inden for de nordiske landes uddannelsessystemer til at undersøge disses betydning for unge frafaldne elevers efterfølgende muligheder og risiko på arbejdsmarkedet. Nogle ungeforskere peger på, at det kan have negative konsekvenser, særligt for børn og unge i udsatte positioner og børn og unge fra arbejderklassen, når undervisningsmiljøer er meget præget af test og sammenligninger, der løbende viser, hvem der er 'kvikke', og hvem der er 'dumme' (Biesta, 2020; Reay, 2020).

Trondman argumenterer i en nordisk kontekst for, at det er helt afgørende for elever, der mangler motivation, at få styrket denne gennem relation til deres lærer. Trondman (2005) peger dog på, at lærerens 'relationskapital' er lav, hvis der er mange elever i en klasse. Med henvisning til Harris (2011) argumenterer han videre for, at langt de fleste elever i skolen ønsker at lykkes. Men når de mødes af nederlag i et system, som de ikke er gode til at navigere i, så opbygges en modkultur (Trondman, 2005, s. 203).

I en ny dansk undersøgelse (Bruselius-Jensen et al., 2023) undersøger forskere forestillinger og praksisser omkring forskellige ungefællesskaber, og hvordan de både gør ondt og godt for en bred gruppe af unge. I forbindelse med deres undersøgelse fremhæver forskerne, at meget faste forestillinger og kulturer om, hvad det vil sige at være i trivsel, og hvad det vil sige at være en god elev, i sig selv kan medføre mistrivsel, navnlig for børn og unge i udsatte positioner.

Svære overgange, præget af stor ustabilitet

Ungdomslivet er en periode i livet præget af mange overgange (Anvik et al., 2016; Bolvig et al., 2019; Lo et al., 2016). Det drejer sig blandt andet om overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse og fra uddannelse til arbejdsliv (Lo et al., 2016, s. 98).

Overgangene for unge i udsatte positioner i NEET-gruppen er præget af stor usikkerhed og ustabilitet. Overgangene udgør en særlig udfordring, idet de unge i overgangsfaserne risikerer at falde mellem forskellige sektors ansvarsområder og blive tabt af systemet. Lo, Olsen og Anvik (2016) finder, at særligt overgangen mellem grundskole og ungdomsuddannelse er et stort problem, da de unge, som har modtaget støtte i løbet af grundskolen, risikerer at miste den ved overgangen til en ny institution (Lo et al., 2016, s. 9). Dette peger på et væsentligt fokusområde for sociale indsatser, både i regi af kom-

muner, uddannelsessteder og virksomheder. Forskning fremhæver da væsentligheden af en helhedsorienteret indsats. For eksempel taler Almquist og Lasinanti (2018) om 'samarbejdsorienterede arbejdspraksisser' som afgørende for at yde en effektiv indsats over for unge. Der har både været indsatser i hver af disse sektorer og i høj grad også på tværs (Ibsen et al., 2023).

2.3 Fremmere for tilknytning til beskæftigelse og uddannelse for unge i udsatte positioner i NEET-gruppens

De mange barrierer i de unge i udsatte positioners liv, som er belyst ovenfor, betyder, at mange af dem mangler evnen til at kunne mestre livet, det vil sige at kunne møde modgang – fx i uddannelse – med en selvtillid og en tro på, at de kan lykkes (Ibsen et al., 2023). Et tema i nyere forskning er derfor, i hvor høj grad de unges liv og relationer er præget af kaos og mangel på kontinuitet. Som anført ovenfor har mange af de unge i udsatte positioner haft ustabile relationer til forældre, boet mange steder, haft flygtige relationer til forskellige lærere, pædagoger, sagsbehandlere, kontaktpersoner, psykologer m.m. Det gør det vanskeligt for de unge selv at holde ved (Ibsen et al., 2023). Der er for mange af de unge i udsatte positioner perioder, hvor de finder en motivation og gejst til at melde sig på en uddannelse eller søge job, og perioder, hvor de finder sig til rette. For mange af dem kommer der bare også nedture med manglende selvtillid, og her er konsekvenserne ofte større end for andre unge, fordi de fører til nederlag i form af frafald eller opsigelse fra job.

Fokus på mestring, motivation og sociale fællesskaber

På baggrund af sådanne erfaringer finder forskere, at det væsentlige i offentlige indsatser omkring unge i udsatte positioner, fx i den kommunale ungeindsats eller på uddannelsessteder, er at styrke de unges mestringsevne, motivation og sociale fællesskaber (Andersen et al., 2017). I den internationale forskning tales om at fremme den unges udviklingsperspektiv og vedholdenhed (Duckworth, 2017).²

Forskning med udgangspunkt i unge i udsatte positioner i NEET-gruppen og de unges egne perspektiver peger dertil på en række forhold, der fremmer mestring og motivation, og herigennem giver dem en bedre vej mod uddan-

² Angela Duckworths arbejde, som er oversat til dansk, har også givet inspiration i den faglige udvikling af ungeindsatser i Danmark, fx i regi af KL's Unge med kant-projekt (se fx Ibsen et al. (2023)).

nelse eller arbejde: personlige og vedholdende relationer, afprøvning, vedholdenhed, balance mellem pres og åbenhed og fællesskab. Elementer, der alle bygger bro til forskning i civilsamfund.

Personlige og vedholdende relationer

Forskningen i ungdomsliv, herunder unge i udsatte positioner, har længe fremhævet væsentligheden af personlige relationer (Knage, 2021; Skaalvik, 2020; Sørensen & Pless, 2015). I nogle unges perspektiver fremhæves fx væsentligheden af, at der er en kontaktperson i kommunen, som løbende følger op med dem, hvilket i sig selv kan være en motivation for at holde ved på en uddannelse eller i et praktikforløb, der ellers volder besvær (Ibsen et al., 2023). Katznelson og Pless (2020) taler da også om relationsmotivation som en selvstændig faktor. Forskning finder også, at det er væsentligt, at der er en vedholdenhed i professionelle systemer omkring de unge i udsatte positioner (Bruselius-Jensen et al., 2023; Ibsen et al., 2023). Det kan både betyde, at der er en vis kontinuitet i, hvilke professionelle enkeltpersoner som har kontakt til den enkelte unge, og at der er flere professionelle omkring den enkelte unge, der sørger for at holde kontakt og give støtte.

At prøve sig selv af

De unge i udsatte positioner i NEET-gruppen har som nævnt ofte en manglende eller sporadisk motivation. Katznelson og Pless (2020) identificerer – både i hverdags sproget, herunder iblandt de unge selv, og i forskning – en tendens til at se på de unges motivation som noget, der enten 'er der/ikke er der' hos eller i den unge (en indre drivkraft), eller som noget, der kommer udefra (som belønning, anerkendelse). Katznelson og Pless finder det dog væsentligt at se på motivation som noget, der skabes i bestemte kontekster. I en empirisk undersøgelse af unge i udsatte positioner i NEET-gruppen fremhævede de unge selv, at de havde fundet ny motivation og tiltro til sig selv ved at prøve sig selv af i kortere forløb, hvor der ikke var særlige krav eller test, der skulle leves op til (Ibsen et al., 2023). For nogle kunne der være tale om at prøve et bestemt fag – fx gartner – af. For andre var det væsentlige snarere at opleve at blive bedre til og finde glæde i en social aktivitet, såsom et mountainbikeforløb (Ibsen et al., 2023).

Balance mellem pres og åbenhed

Selvom de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen ofte kan have svært ved at leve op til omgivelsernes krav til dem, herunder fra myndigheder, uddannelser og arbejdspladser, så kan det også være positivt – indimellem – at de bliver skubbet i den rigtige retning. Således finder Bukdahl og Vickery (2022) på baggrund af interviews og workshops med både professionelle, frivillige og unge i udsatte positioner, at det er vigtigt, at der indimellem stilles krav til de

unge, og de kan mærke, at der er brug for dem. De finder det kendetegnende for en række virksomme indsatser for unge i udsatte positioner, at de finder en balance mellem "på den ene side at mindske det pres, som mange unge oplever i skolen og i jobcenteret, og på den anden side at have positive forventninger til de unge, så det ikke bliver ren omsorg" (Bukdahl & Vickery, 2022, s. 25).

At være del af et (godt) fællesskab

At være inkluderet i et ungdomsfællesskab er for alle unge selvsagt afgørende for deres trivsel, og det er "hævet over enhver tvivl, at ungefællesskaber kan og gør noget positivt i ungdomslivet", men samtidig er det også "i relation til fællesskaber, at eksklusion og ensomhed skabes" (Bruselius-Jensen et al., 2023, s. 15). Fællesskaber er både inkluderende og ekskluderende. Hvis man indtager en perifer position i et fællesskab, så er man en del af fællesskabet, men det kan være nedbrydende for den enkelte unge at være i en perifer position (Bruselius-Jensen et al., 2023, s. 249). Så er fællesskabet ikke nødvendigvis godt for en.

Undersøgelsen af Ibsen et al. (2023) finder, at det er vigtigt for unge i udsatte positioner i NEET-gruppens vej i retning af uddannelse og beskæftigelse, at de bliver inkluderet i fællesskaber, enten med andre unge i udsatte positioner (fx i gruppeforløb eller sociale aktiviteter i regi af en kommune), eller i fællesskaber på uddannelsessteder og praktiksteder. Et studie af Nøttrup (2016) har fokuseret på en kommunal indsats for psykisk sårbare unge. Gennem delta-geroobservation studerer Nøttrup et forløb med psykisk sårbare unge, der netop fokuserer på bearbejdning af deres sårbarhed såsom angst, tvangstanke og stress. Nøttrup ser en risiko for, at de unge fokuserer for meget på symptomhåndtering og på at definere sig ved deres sårbarhed og diagnoser. Hun argumenterer for, at det netop er vigtigt også at tale om andre ting og se hinanden som andet end sårbarhed. Der skal også være fællesskab. Nøttrup argumenterer videre for, at en 'fællesskabsdiskurs' bør gøres til et bevidst fokusområde i psykiatrien.

I relation til det fremhæver forskningen også, at det er vigtigt at hjælpe de unge i udsatte positioner ind i sociale netværk og ind i fx foreningsliv og civilsamfundet. For at gøre det skal de unge opnå større tro på, at hver enkel har noget vigtigt at byde ind med. Noget af dette arbejde sker i kommunens eget regi, men man søger også at bygge bro til andre fællesskaber, fx gennem et aktivt fritidsliv (Görllich et al., 2022).

Nyere ungeforskning fremhæver, at det er særligt vigtigt med fokus på et 'fortættende fællesskab'. Bruselius-Jensen et al. (2023) anbefaler direkte, at man passer på med ikke alene at understøtte løse fællesskaber som caféer og fe-

ster og større arrangementer. Man bør ifølge forskerne understøtte muligheder for mere fortættende fællesskaber såsom hytteture, klasse- og holdarrangementer, familiegrupper mv. Ligeledes kan det være vigtigt, at professionelle omkring nogle fællesskaber medvirker til etablering og facilitering af grupper, så der er adgang til alle, og at grupper understøttes i at rammesætte normer og omgangsformer (Bruselius-Jensen et al., 2023, s. 188).

2.4 Opsamling

I dette afsnit har vi set på en række barrierer i de unge i udsatte positioner i NEET-gruppens liv. Og vi har set på en række måder, hvorpå de bliver udsatte i forhold til sundhed, trivsel og 'selvhjulpethed', og hvilke vanskelige forløb de typisk gennemløber. Forløb, som er præget af mange flygtige relationer – til offentlige myndigheder og til uddannelses- eller praktiksteder.

Vi har også set på, hvilke fremmede faktorer forskningen har identificeret for deltagelse i uddannelse eller beskæftigelse for de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen. Disse elementer er fremkommet blandt andet i forskning, som har taget udgangspunkt i unge i udsatte positioner i NEET-gruppens egne perspektiver på, hvad der er fremmede for dem. Det er elementer, der alle er relevante for deltagelse i civilsamfundet, og drejer sig om:

- at de unge har personlige og vedholdende relationer, både blandt professionelle og i deres private netværk, der kan støtte dem
- at de har mulighed for at prøve sig selv af i forskellige sammenhænge både i forhold til uddannelse og job, men også i fritidsaktiviteter såsom kunst eller sport, hvor der ikke er meget faste krav
- at møde en balance mellem pres og åbenhed i forhold til de offentlige systemer og i de frivillige sammenhænge, de indgår i
- at være del af fællesskaber; det kan dreje sig om fællesskaber, hvor de deler svære erfaringer, men det kan også være fællesskaber, der fokuserer på noget andet end det, som gør ondt.

Det er elementer, som der arbejdes med i flere sammenhænge i rent offentligt regi; fx i den kommunale ungeindsats eller på uddannelsessteder. Det er også områder, hvor man rækker ud til og henter inspiration fra civilsamsfundsorganisationer (Bukdahl & Vickery, 2022). Derudover kan det være regulære civile fællesskaber.

I den næste del af rapporten ser vi på, hvordan man særligt i regi af civilsamsfundsorganisationer arbejder med at involvere unge i udsatte positioner.

3 Viden om muligheder, værdiskabelse samt hæmmere og fremmere for deltagelse i civilsamfundet for borgere i udsatte positioner

I denne del formidler vi erfaringer fra udvalgte studier fra en række geografiske områder, aktivitetstyper og forenings- og organisations typer.

I de undersøgelser, som vi har fremsøgt, har vi set efter studier, som

- Har fokus på at identificere civilsamfundets forskellige mulige bidrag til unge i udsatte positioners tilknytning til uddannelse og job.
- Identificerer virksomme mekanismer i civilsamfundsaktiviteter for grupper af borgere i udsatte positioner, der skaber værdi.
- Identificerer forudsætninger, hæmmere eller fremmere for borgere i udsatte positioners deltagelse i civilsamfundet og udsigt til udvikling i retning af uddannelse og arbejdsmarked.

Som nævnt i indledningen er målgruppen i dette kapitel således bredere end i kapitel 2, den omhandler alle unge i sårbare positioner og ikke alene de mest sårbare unge i NEET-gruppen. Derfor er der studier i udvalget, der ikke beskriver indsatser til unge i NEET-gruppen, men som med henblik på selve indsatsens indhold tilvejebringer relevant viden, der er relevant for de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen.

I første afsnit (3.1) ser vi på kvantitative studier, der belyser potentialet for involvering af forskellige grupper af borgere i udsatte positioner og brede sammenhænge mellem frivillig deltagelse og tilknytning til arbejdsmarkedet, også for grupper af borgere i udsatte positioner.

I andet afsnit (3.2) ser vi på forskellige grupper af borgere i udsatte positioners oplevelser af udbytte af at deltage i civilsamfundsindsatser. Vi har især fokus på de unge. På tværs af forskellige grupper, aktiviteter og indsatstyper har vi fundet tre temaer, der udtrykker virksomme elementer i at borgere i udsatte positioner høster positive erfaringer og oplevelser, der kan styrke deres

mestring af eget liv. Vi lægger vægt på at beskrive, hvem der specifikt er i målgruppen for indsatser, og hvad der er afrapporteret i litteraturen om indsatsernes tilrettelæggelse og virkning.

I det tredje afsnit (3.3) ser vi nærmere på, hvilke forudsætninger, hæmmere og fremmere der er for at borgere i udsatte positioner med fokus på, at unge kan finde vej ind et fællesskab i civilsamfundet og opnå de positive erfaringer, som er belyst i det foregående afsnit. Endelig opsamles kort (3.4).

3.1 Viden om generelle muligheder i civilsamfundet for at styrke relation til arbejdsmarkedet

Overordnet har vi ikke fundet megen litteratur, der belyser brede virkninger af deltagelse i civilsamfundet for tilknytning til arbejdsmarked og uddannelse. I en oversigtsartikel vurderer Henriksen (2022, s. 98) da også på baggrund af tidligere reviews, at der forskningsmæssigt ikke er megen viden om den frivillige sektors muligheder for at løse problemer såsom at få unge i udsatte positioner i beskæftigelse. Og ikke megen viden om, hvorvidt der er positive gevinster forbundet med frivilligt arbejde og foreningsdeltagelse, der kan omsættes til fordele på arbejdsmarkedet.

Der findes dog nogle studier, der fra forskellige perspektiver har belyst forskellige aspekter af problemstillingen, som vi redegør for i dette afsnit. Vi ser først på det generelle omfang og arten af frivilligt engagement, dernæst på studier af sammenhæng mellem deltagelse i civilsamfund og arbejdsmarkeds-tilknytning og endelig på omfanget af deltagelse for mere udsatte grupper.

3.1.1 Mulige skift i engagement

Der er en større diskussion i forskningen om arten og omfanget af deltagelsen af frivillige, samt hvordan frivilliges engagement er fordelt på forskellige typer af foreninger i den frivillige sektor.

I forhold til omfanget af engagement, det vil sige hvor mange som i en eller anden grad er frivillige, så tyder undersøgelser gennemført før covid-19 på, at der var en vækst i deltagelse på social- og sundhedsområderne (Henriksen & Levinsen, 2019).

I forhold til engagements art, så er der i forskningen en diskussion, om der over en længere periode er sket en 'restrukturering' af civilsamfundet, sådan at de frivillige i mindre grad end tidligere ser sig som fast medlem eller deltager i bestemte aktiviteter, og i højere grad ser sig som 'fritstillet' i forhold til bestemte organisationer og medlemskaber (Henriksen, 2022, s. 99). En sådan restrukturering kan indebære, at der opstår en anden og mindre stabil type frivillighed, hvor der ifølge Henriksen "efterspørges lettere indgange til frivilligt arbejde, kortere tidshorisonter samt mere fleksible og mindre forpligtende engagementsformer i foreninger, organisationer eller uformelle sammenslutninger" (Henriksen, 2022, s. 99).

Hvis der er sket en sådan udvikling – med en vis individualisering i forhold til tidligere – så har det stor betydning for mulighederne for et styrket bidrag fra civilsamfundet til fx at inkludere unge i udsatte positioner. Det kan på den ene side betyde, at de frivillige høster erfaringer fra flere kontekster – flere forskellige typer af foreninger og aktiviteter. Hvis man er frivillig mentor i en kortere periode i en frivillig social forening, så kan det være, at man lettere kan overføre erfaringer herfra til deltagelse i en frivillig kulturforening. På den anden side kan et skiftende engagement også betyde, at det er vanskeligere at skabe kontinuitet i deltagelsen i aktiviteter og i arbejdet med koordinering omkring aktiviteter, hvad enten det er i den frivillige mentorordning eller i kulturforeningen. Henriksen (2022, s. 99-100) finder, at den empiriske forskning ikke er entydig i forhold til, hvorvidt og i hvilket omfang der er sket en sådan restrukturering. Henriksen henviser til norsk forskning, der har vist en forskydning, sådan at der fortsat er en del 'kernefrivillige' i civilsamfundsorganisationer, men hertil et større kontingent af 'periferifrivillige', der har en løs tilknytning og lægger relativt få timer i den enkelte organisation.

3.1.2 Ingen sammenhæng mellem deltagelse i civilsamfundsaktiviteter og arbejdsløshed for personer i den arbejdsdygtige alder i almindelighed

Et andet emne, der har været undersøgt i forskningen, er, om man generelt kan se sammenhænge mellem deltagelse i civilsamfundsaktiviteter og tilknytning til arbejdsmarkedet. Et studie af Petrovski et al. (2017) har undersøgt, om frivilligt arbejde generelt – dvs. for alle i den arbejdsdygtige alder – ser ud til at styrke de frivilliges færdigheder, ry og sociale netværk på en måde, så de opnår en stærkere tilknytning til arbejdsmarkedet. Udgangspunktet for undersøgelsen er dels, som forskerne nævner, at der er både teori og intuition som taler for, at der skulle være en sammenhæng. Desuden er der studier, der indikerer, at mennesker, som arbejder frivilligt i højere grad er beskæftigede.

Forskerne benytter et dansk datasæt, der både indeholder viden om grad og typer af frivilligt arbejde i en gruppe af borgere og viden om deres baggrundsforhold og beskæftigelsehistorik. Dette sætter forskerne i stand til at undersøge, om der findes en årsagssammenhæng imellem frivilligt arbejde og risiko for arbejdsløshed. Undersøgelsen finder, også efter at have kontrolleret for forskellige typer og omfang af frivilligt arbejde, at der ikke er en sådan sammenhæng, i almindelighed. Sagt med andre ord, så er den generelle sammenhæng sådan, at det er folk, som er i beskæftigelse, som i højere grad er frivillige. Det er ikke sådan, generelt set, at deltagelse i frivillige aktiviteter hjælper en ind på arbejdsmarkedet. Forskerne understreger, at det kan være sådan, at selvom der ikke generelt set er en sammenhæng, så er det muligt, at frivilligt arbejde kan være gavnligt for tilknytningen til arbejdsmarkedet for afgrænsede grupper, såsom personer, der skal debutere på arbejdsmarkedet, mennesker med funktionsnedsættelse eller kortvarigt arbejdsløse (Petrovski et al., 2017).

3.1.3 Strukturel ulighed i adgang til frivilligt arbejde, men oplevet positiv betydning af deltagelsen for udsatte grupper

Et nyere studie (Qvist et al., Forthcoming) bygger videre på Petrovski et al.s arbejde ved at undersøge sammenhængen mellem tilknytning til det ordinære arbejdsmarked og deltagelse i frivilligt arbejde over tid, med fokus på tre grupper, som er særligt udsatte i forhold til ledighed: unge i udsatte positioner, der ikke har afsluttet en ungdomsuddannelse, indvandrere med ikke-vestlig baggrund og ufaglærte langtidsledige. Analysen bygger på data om frivillighed fra tre nedslagspunkter over en længere periode (nedslag i årene 2012, 2017 og 2020) og data om ledighed og øvrige baggrundsvariable. Ved at se på data fra flere år søger forskerne at sikre, at fund ikke skyldes variationer i de enkelte målinger. Forskerne finder først og fremmest, i overensstemmelse med Petrovski et al. (2017), at der er en stærk negativ sammenhæng mellem ledighed og deltagelse i frivilligt arbejde. Jo mere man er i beskæftigelse, des mere deltager man i frivilligt arbejde. Som forskerne udtrykker det, så er der en strukturel ulighed i adgangen til frivilligt arbejde (Qvist et al., Forthcoming). På baggrund af dette understreger forskerne, at "den første hurdle, som skal overvindes, hvis man i højere grad skal udnytte de ressourcer, der findes i civilsamfundet, som en del af beskæftigelsespolitikken, er, at flere personer, som står uden for arbejdsfællesskaber, skal inkluderes i det civile samfund" (Qvist et al., Forthcoming). Forskerne finder dog en svag tendens til, at frivillige fra de grupper af borgere i udsatte positioner, som de belyser, "selv oplever eller lægger vægt på, at det frivillige arbejde kan give praktisk erfaring, større tilfredshed med sig selv og en oplevelse af, at man er betydningsfuld" (Qvist et al., Forthcoming). De finder derfor samlet, at man ikke kan afvise, at nogle personer i udsathed "med den rette motivation og en veltilrettelagt

rekrutteringsindsats ville kunne styrke deres jobparathed gennem deltagelse i frivilligt arbejde” (Qvist et al., Forthcoming).

I de næste afsnit præsenteres fund fra studier, der går nærmere ind i, hvilke oplevelser grupper af borgere i udsatte positioner kan få i civilsamfundsaktiviteter, der kan styrke deres mestring og eventuelt tilknytning til job og uddannelse. Og videre, hvordan borgerne kan rekrutteres og fastholdes i sådanne aktiviteter.

3.2 Oplevelser af udbytte i forbindelse med deltagelse i civilsamfundsindsatser

I dette afsnit og det næste formidles fund fra forskning fra kvalitative undersøgelser og evalueringer om erfaringer fra konkrete aktiviteter, tiltag eller projekter, der involverer mennesker i udsatte positioner.

Det første afsnit fokuserer på tre virkningsmekanismer, og det næste på fremmere og hæmmere for deltagelse.

Der er nogle forhold, der er fælles for de studier, som vi har fundet, der er vigtige at fremhæve i forhold til deres styrker og begrænsninger. De kvalitative studiers væsentlige styrke er *deltagernes perspektiver*, inklusive perspektiver fra mennesker i udsatte positioner selv. De kvalitative studier interviewer og observerer deltagerne med henvisning til deres konkrete levede erfaringer i en bestemt kontekst. Det giver mulighed for at belyse, hvad deltagerne oplever virker for dem, både hvad der er positivt og negativt, fremmende og hæmmende for dem, og hvilke dilemmaer de oplever. Derudover giver de kvalitative studier indblik i de lokale forhold og kontekstfaktorer, der ikke nødvendigvis er tydelige i de større kvantitative studier.

Ligesom det er en styrke at se på en bestemt gruppe af deltagere, så er det også en begrænsning, når de udsagn og perspektiver, man har med, kommer fra en udvalgt – selekteret – gruppe; dem, som *er med*, og som ønsker at tale med en evaluator eller forsker. Dette gælder også for de voksne eller unge – frivillige som professionelle – der indgår i aktiviteterne. De kan have et naturligt fokus på det gode, som de gør for og med *nogen*, og begrænset fokus på, hvad man ikke lykkes med, eller hvem man ikke kan rumme. Endelig er det i sagens natur vanskeligt på baggrund af undersøgelser af en bestemt indsats eller aktivitet at sige, om fx en rent kommunal indsats med samme aktiviteter kunne nå samme mål.

Med disse styrker og begrænsninger har vi fundet forskning, der både belyser nogle oplevelser af udbytte og giver viden om, hvad der hæmmer og fremmer deltagelse for mennesker i udsatte positioner. Vi ser først på oplevelser af udbytte og derefter på hæmmere og fremmere.

3.2.1 Tilhør og fællesskab

Det første tema handler om, hvorfor og hvordan man i indsatser i civilsamfundet arbejder med *fællesskabende* praksisser. Kernen i dette tema er, at den unge kan opleve at høre til i et gensidigt forpligtende fællesskab i aktiviteter, der opleves som meningsfulde. Dette står centralt i flere studier om unges deltagelse i civilsamfundsaktiviteter. Det er muligheden for at få en oplevelse af at være en del af et fællesskab og at høre til i dette. I nogle projekter fremhæver unge betydningen af, at de gennem deres deltagelse opbygger og udvikler tilhørsforhold til det nære, fx gennem fællesskaber med andre børn, unge og voksne. Andre erfaringer peger i retning af, at de unge også oparbejder en ny tilknytning til et større, omkringliggende samfund

Vi sammenfatter studier, der undersøger forskellige konkrete indsatser, og praksisser, der arbejder *med* og *for* fællesskaber og tilhør. Erfaringerne er opsamlet fra mere eller mindre formaliserede arenaer og fællesskaber i civilsamfundet.

Behov for fællesskab og tilhør

Et studie af Nielsen og Sørensen (2017), viser, at deltagelse i fællesskaberne er med til at give de unge robusthed og styrke til at udvikle sig og klare de udfordringer, de møder i selve aktiviteterne. Dermed peger studiet også på, at når unge i sårbare positioner oplever at høre til i en bestemt sammenhæng, bidrager det til deres forståelse af selv, som de kan tage med sig ind i andre livssammenhænge. Oplevelsen af fællesskab og tilhør skaber nye horisonter for de veje, de unge kan forestille sig at gå, eksempelvis i uddannelse og arbejdsliv. Også selvom aktiviteterne i sig selv ikke har fokus på job eller uddannelse, eller måske netop fordi de ikke har.

Det første eksempel på en type indsats, der arbejder med fællesskab, kommer fra gadeidrætten. I et nyere studie har Falkenberg og Hansen (2021) fulgt og interviewet gadeidrættens centrale aktører om deres pædagogiske praksisser og forestillinger.

Falkenberg og Hansen finder, at mens gadekultur og gadeidræt har sin oprindelse i selvorganiserede undergrundskultur, er den i højere grad blevet en del af de mere institutionaliserede skole- og fritidstilbud til unge. Målet med gade-

idrætten, som belyses af Falkenberg og Hansen, er at fremme forskellige ungegruppers deltagelse og engagement i ungefællesskaber. Forfatterne fremhæver, at ambitionerne om at fremme forskellige ungegruppers deltagelse, fra begyndelsen af 2010'erne skulle ses i lyset af en dalende deltagelse og medlemskab i etablerede institutionaliserede fritidstilbud såsom ungdomsklubber og idræts- og sportsforeninger (Kofod, 2009; Larsen, 2018; Laub & Pilgaard, 2013). Nyere kvantitative undersøgelser, såsom Frivillighedsundersøgelsen (Espersen et al., 2021), viser dog, at omfanget af frivillighed blandt unge har været nogenlunde konstant over en længere periode. Således er andelen af unge danskere, der arbejder frivilligt den samme i 2020 som 2004, efter et mindre fald i 2012. (Espersen et al., 2021). I flere gadeidrætsindsatser ses også en ambition særligt om at inkludere bestemte grupper, der ellers ikke er aktive i mere organiserede fritidsaktiviteter (Falkenberg & Hansen, 2021).

Et fællestræk ved disse nyere fritidsorganiseringer er ambitionen om, at gadeidræt og gadekultur samt organiseringer af disse kan tilbyde alternative fritidstilbud til forskellige ungegrupper. Her tales både om alternativer i forhold til andre offentligt drevne tilbud, der måtte være, og i forhold til fællesskaber omkring kriminalitet. Fælles for disse tilbud er ønsket om at skabe lyst til læring og uddannelse gennem unges passioner for gadekultur og gadeidræt (Falkenberg & Hansen, 2021; Falkenberg & Juelskjær, 2015; Rasmussen, 2020). Den gadekulturelle praksis vinder således frem i ungdoms- og fritidsklubber og forskellige nonprofit og private NGO'er samt gadeidrætsprojekter, der arrangerer events og turneringer omkring aktiviteter som streetbasket, gadedefodbold, skateboarding, parkour, streetdance og panna (gadedefodbold).

Flere af gadeidrættens aktører peger på det uforpligtende element i fællesskaberne og organiseringen af aktiviteterne som særligt attraktivt for de unge og som fremmede for deres deltagelse. Her skaber det uforpligtende særlige stemninger, der er anderledes end hverdagens obligatoriske og ufrivillige aktiviteter. I stedet er der fællesskabets rammer frie, formbare og dynamiske og drevet frem af de unges interesse for aktiviteten. For nogle gadeidrætsindsatser kan det virke positivt, at den samme gruppe unge får mere positive fællesskaber; hvor de, som Ryom (Ryom, 2018, p. 35) udtrykker det "genfortolker deres relationer." (Macelly et al., 2021) peger ligeledes på, at gadeidrætten kan være et laboratorium for nye måder at være sammen.

En anden måde, disse aktiviteter ses at virke, er ved at "trække de unge væk fra boligområdet og gadens negative fællesskaber i storbyen" (Falkenberg & Hansen, 2021, s. 45). Nogle nye fællesskaber kan virke positivt, sådan at aktiviteter skaber et velkomment brud med strukturer, der fx adskiller unge fra at være sammen med deres venner og dermed øge deres lyst til at deltage, men deltagelsen kan også udvikle nye former for tilhørsforhold (Bruselius-Jensen & Nielsen, 2020).

Nielsen et al. (2017) undersøger, hvordan kunst- og kulturområdet synes at rumme nogle særlige potentialer for unge på kanten af samfundet. I kapitlet "At være nogen i noget" (s. 42 og frem) undersøges forandringerne i de unges forhold til sig selv og deres tilhørsforhold til andre. Nielsen et al. tager afsæt i den australske uddannelsesforsker Bronwyn Davies' begreb om '(be)longing' (Davies, 2000), hvor Davies sætter parentes om 'be' for at understrege, at tilhørsforhold rummer en længsel efter at være. Ifølge Davies er denne længsel efter tilhørsforhold en almenmenneskelig dimension af tilværelsen, hvormed man i hendes optik først bliver til 'nogen' i en kontekst af noget. Tilhørsforhold forstås derfor både som værende knyttet til de unges længsler efter at være nogen i en særlig kontekst, men også som en kvalitet, hvor nye orienterings- og handlemønstre bliver tilgængelige for dem i hverdagslivet og dermed, potentielt, i en bredere livssammenhæng.

Fælles tredje

Noget af det, som kan være med til at styrke unges længerevarende deltagelse i fællesskaber, er, når de samles om noget konkret, som de unge kan bidrage ind i. I tråd med øvrig forskning kaldes dette *det fælles tredje*. Hvad enten det sker i uformelle eller formelle fællesskaber, kan dét at mødes om noget konkret bidrage til at styrke unge i udsatte positioner og bringe dem tættere på fællesskabet. Det indebærer, at der sker en fordybelse og en forskydning af fokus fra individet ved at have et klart fælles mål, som ikke handler om den enkelte og dennes sociale baggrund (Nissen, 2002).

Et andet forskningsbidrag (Elkjær & Holm, 2013), der ser på arbejde med fællesskab gennem et 'fælles tredje', er et treårigt praksisforskningsprojekt i kultur-fritidstilbuddet *Livsbanen*. Studiet viser, hvordan kulturen bidrager til at udvide de unges selvforståelse gennem musik. Med hiphopkulturen som omdrejningspunkt peger projektet på, at kultur udgør et mulighedsrum og har et pædagogisk potentiale i forhold til at motivere og skabe udviklings- og læringmuligheder for unge i udsatte positioner.

Studiet finder, at ved at engagere de unge omkring *et fælles tredje*, skabes der det, som forfatterne kalder *belonging* (tilhør og tilknytning) forstået som en dyb mening, der opstår i Livsbanens fællesskaber. Hiphopbevægelsen forstås således som et stort praksisfællesskab, som indeholder tre dimensioner: gensidigt engagement, fælles virksomhed og fælles repertoire.

Dét at kunne forstå sig selv som en del af et fællesskab har ifølge undersøgelsen taget tid at etablere. Men over tid har Livsbanen formået at skabe en kultur, hvor man motiveret og engageret samles omkring en fælles passion, som her er den fælles produktion af musik. På samme måde finder Sandberg og Kargo (Sandberg & Kargo, 2012), at det at gennemføre arbejdsopgaver og aktiviteter er nødvendigt for menneskets udvikling.

Lihme forklarer begrebet som en form for skulder-ved-skulder-pædagogik, som tager sit afsæt i hverdagslivets praktiske gøremål med et mantra om at "handle fremfor behandle" (Lihme, 2012, s. 6). Dog argumenterer Holm et al. (2015), at mens et fælles tredje – musikken – er det afgørende element for de unges deltagelse, omhandler det også relationer, respekt og humor (Holm et al., 2015). Grundtanken er, at "hvis du får succes på ét område, kan du også finde dig selv og få succes på andre områder" (ibid. s. 83).

Lyst og håb i nye fællesskaber

Et af de væsentlige elementer, som børn og unge i udsatte positioner fremhæver som betydningsfulde, er den helt kortsigtede her-og-nu-oplevelse af, at det på forskellig vis er rart, sjovt og lystbetonet at deltage. Dette fremgår fx af et svensk studie af 'Midnight football', der netop er tænkt som en spontan aktivitet (Ekholm & Dahlstedt, 2022). Med spontan menes, at aktiviteterne er umiddelbart tilgængelige og ikke fordrer et bestemt medlemskab eller fast deltagelse hver uge. Aktiviteterne arrangeres af en national fodboldforening, gennem lokalafdelinger med ansatte projektledere i en række svenske byer. Det væsentligste mål fra starten var i mindre grad, at målgruppen skulle nå beskæftigelse, end det var at gennemføre aktiviteter i regi af foreningen. Målgruppen i Midnight football er unge i udsatte positioner uden for beskæftigelse i alderen 15-24 år samt nyligt ankomne indvandrere. Ifølge studiet er målgruppen præget af "mangel på motivation, bristet selvfølelse, savn af en livsgnist, socialt fællesskab og struktur på hverdagen" samt for nogen også vanskeligheder ved sprogligt og socialt at få adgang til det svenske samfund. Undersøgelsen har interviewet forskellige deltagere om deres erfaringer i projektet. Nogle lægger vægt på, at værdien for dem mest bestod i at indgå og vokse i et socialt fællesskab, mens andre fremhæver, at projektet hjalp med brobygning videre, ved at man på den ene side havde gode sociale aktiviteter at deltage i, men også havde let adgang til at tale med professionelle om beskæftigelsesmuligheder (Jansson & Ekholm, 2022, s. 33).

Det ses som en fremmer for deltagelsen af målgruppen, at der er en fleksibel adgang til aktiviteterne, sådan at man for eksempel ikke behøver at være med til alle træninger for at deltage. Samme pointer findes i et dansk studie og evalueringer af sådanne indsatser, at den lystbetonede del står frem, og at man ikke har en pligt til deltagelse, fx for at der kan være nok på holdet til at deltage i en kamp med et andet hold eller en turnering. De unge, der deltager i aktiviteter, beskriver primært deres deltagelse som sjov, en mulighed for at mødes med venner og dyrke sociale relationer og en mulighed for at spille fodbold og udvikle sig som udøver (Bruselius-Jensen & Nielsen, 2020; Ekholm & Dahlstedt, 2022). På tværs af seks projekter i Bruselius-Jensen et al.s undersøgelse fortæller de deltagende unge om de affektive, legende og sanselige dimensioner af deres deltagelse i aktiviteter. Denne del af forskningen un-

derstreger, at selvom deltagelsen i en social indsats kan have mere langsigtede mål, så har det stor betydning, at selve processen er en god oplevelse. Det gælder også i sammenhænge, hvor aktiviteter handler om deltagelse i beslutningstagning snarere end leg. I civilsamfundsprojektet *Børnedemokraterne* understreger deltagerne fx, hvordan møderne er forbundet med glæde og ikke en pligt, som det kan være tilfældet i andre sammenhænge. På tværs af de seks projekter fortæller unge om konkrete aktivitet, hvordan sjov, hygge og samvær er med til at skabe et rum, hvor de unge kan lide at komme, men også investerer sig selv og deler personlige problemer og tanker. I nogle af fortællingerne er det særligt forbundet med mad og snacks, som er med til at skabe hygge. Det at lave mad sammen knytter nogle af pigerne sammen på tværs af alder og forskellige grupperinger (Bruselius-Jensen & Nielsen, 2020).

3.2.2 Roller og gensidig ligeværdighed

I kapitel 2 så vi på en række analyser af, hvad der ligger til grund for de unges udsathed, og hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer der kendetegner de unge. Af de overordnede beskrivelser kan man ane, hvad det er for roller, de unge i udsatte positioner i NEET-gruppen typisk har i forhold til det omkringliggende samfund. Det er ofte roller, hvor de ikke slår til, fx i forhold til skolegang. I dette afsnit ser vi på væsentligheden af og måder hvorpå, unge i udsatte positioner kan indtage mere positive roller.

Forskellige relationer og roller

Flere studier og erfaringsopsamlinger fremhæver værdien for de unge af sammenhænge, hvor de kan bidrage gensidigt og ligeværdigt med andre og indgå i relationer til andre unge, der kan bidrage til en styrket tro på, at de kan lykkes i og med noget.

Et længerevarende kvalitativt studie (Debognies et al., 2019) studerer ungeindsatser på tværs af offentlige myndigheder og frivillige. Studiet giver forskellige eksempler på, hvordan dette opfattes af deltagerne, fx at deltagerne oplever at tage ansvar for en indsats. En gymnastiktræner beretter om en ung mand, der af sine skolelærere blev opfattet som en "skidt elev" med problematisk opførsel. Den unge bad træneren om forslag til en måde at tjene nogle penge. Hun besluttede så at udnytte den unges evner for gymnastik ved at betale ham for at lede en aktivitet for nogle mindre børn. Det beskrives videre som et "vidunderligt øjeblik", hvor den unge både udviste lederskab og evner for at instruere andre. Træneren tog derfor billeder af den unge mand og gav dem til hans skoleinspektør, så skolen også kunne se hans evner (Debognies et al., 2019, s. 912).

Vi finder lignende udtryk i erfaringsopsamlinger fra offentlige myndigheder og frivillige sociale organisationer. Red Barnets/Mandag Morgens analyse fremhæver fx, at "det styrker unges ressourcer og giver succesoplevelser, når de i fællesskabet kan skabe noget" (Red Barnet, 2020, s. 21). I analysen nævnes et eksempel med en karateforening, hvor det at have samme dragt på symboliserer en ny start og et rum, hvor "alt er vasket væk", hvor man sammen kan fokusere på at træne og ikke på de unges nederlag eller problemer.

Et studie af Nielsen og Sørensen (2017) fokuserer på kunstindsatser, der skaber et kravfrit rum, hvor unge i sårbare positioner kan indtage nye roller, hvor de i højere grad føler, at de lykkes. Studiet finder, at unge i sårbare positioner kan udvikle en ny forståelse af sig selv og egne evner (*self-efficacy*), som de kan tage med sig ind i andre sammenhænge, herunder uddannelse og arbejdsliv (Nielsen & Sørensen, 2017).

Opbygning af relationer tager tid

I Debognies et al.s studie har forskerne fulgt indsatsen over flere år og peger på den baggrund på, at det at skabe en positiv rolleforskydning kan kræve både tid og dybde i interaktioner mellem deltagerne (Debognies et al., 2019). Det kan tage lang tid, før de unge får tillid til en voksen, og de voksne deltager lærer den unge at kende, fx i forhold til hvordan deres familiesituation ser ud. Og det kan kræve megen opmærksomhed. I de belgiske indsatser, som Debognies studerer, lægges der både vægt på, hvilken tilgang de voksne i en indsats har – hvordan de taler med de unge – og på, at der er en passende fordeling mellem (voksne) 'praktikere' og (unge) 'deltagere'. I forhold til fordeling siger en af de interviewede, at hun ikke kan have dybe samtaler med 40 unge mennesker som er del af indsatsen. Der skal flere end én voksen til den gruppestørrelse. I det ovenfor nævnte svenske studie af Midnight football-indsatsen, peges også på vigtigheden af tid i interaktionen og på at lytte til de unge (Jansson & Ekholm, 2022, s. 44). Ud fra disse forskningsbidrag er det derfor vigtigt, fx når man sætter mål for inklusion, at man er realistisk om, hvad der kan opnås inden for en kortere tidsramme.

At blive mødt med jævnbyrdighed og anerkendelse

Et andet element i at indtage en positiv rolle er, hvordan den unge mødes af andre, som tager del i aktiviteten, at der i højere grad er tale om en jævnbyrdighed, ved at man tager del i aktiviteter på samme vilkår. Der findes også en større forskningslitteratur om dette, hvor dele af det giver en vis støtte til forestillingen om, at civilsamfundsdeltagelse kan have en gavnlig indvirkning. Fx har et engelsk studie fundet, at de unge, der som 16-årige var med i en sportsklub, havde langt mindre sandsynlighed for at være socialt ekskluderede som 30-årige (Feinstein, citeret af Haudenhuyse et al., 2014)). Haudenhuyse et al. un-

derstreger dog, at "de voksne lederes evne til at kunne bruge idrætten på en inkluderende måde" er en forudsætning – en fremmer – for at opnå gavnlige virkninger. I den forbindelse ser de et behov for træning af trænere, for at kunne løfte en opgave om større inklusion af unge i udsatte positioner. Et hovedfund hos Debognies et al. (2019) er da ligeledes, at det er en væsentlig forudsætning og en fremmer for øget deltagelse blandt unge i udsatte positioner, at de unge mødes med ligeværdighed i relationen. Det fordrer særlige kompetencer hos deltagende voksne, som de kalder 'equalizing expertise'.

Ikke betalte relationer og det frivillige element

Et tredje element, der knytter sig til, hvordan de unge bliver mødt i aktiviteter omkring dem, handler om oprigtighed og ligeværdighed i relationen. Flere studier og erfaringsopsamlinger peger også på, at det er vigtigt for unge at have en oprigtig relation. Det gælder, når unge i sårbare positioner ser på de professionelle, som har kontakt til dem (Ibsen et al., 2023). Men det fremhæves også som noget særligt fremherskende, at frivillige indsatser kan skabe dette gennem ikke-betalte relationer, ligeværdighed og et fravær af myndighedsansvar i relationen (Bukdahl & Vickery, 2022).

Hvis man ser lidt uden for målgruppen af unge i sårbare positioner, findes der også flere erfaringer og studier, der fremhæver væsentligheden af den ikke betalte relation og det frivillige element. I flere kommuner i Danmark findes fx forskellige mentorordninger. Et eksempel er mentorordningen PIFT, som er et samarbejde mellem KVINFO og Foreningen Nydansker. Det er et tilbud til unge kvinder i alderen 15 til 30 år, der mistrives eller er ensomme. Tilbuddet består i, at de unge kvinder kobles til en frivillig mentor, der forinden har været på et kort kursus. De unge kvinder henvises af jobcenter eller UU-vejledning. I en artikel om projektet fremhæver mentor det væsentlige i, at man mødes som mennesker (Eiby, 2016).

Et studie af Hansen et al. (2023) har undersøgt frivillige familievenner og job- eller uddannelsesmentorer, der i regi af Røde Kors melder sig til at være støtte og kontakt for udsatte familier. Studiet finder, at familierne oplever en positiv forandring i deres liv, fx i forhold til børnenes trivsel og forældrenes følelse af mestring. Studiet finder også en signifikant, men mindre, positiv effekt på forældrenes mentale helbred. I studiet citeres en samarbejdspartner i projektet for at sige, at det, at familievennerne kommer af deres egen fri vilje, og ikke får løn for det, er "det stærkeste kor" i indsatsen (Hansen et al., 2023, s. 45).

Tilpasning af projekt efter deltagernes ønsker

I Hansen et al.s undersøgelse fremhæves, at der undervejs i Røde Kors' indsats er sket en tilpasning af det oprindelige projektdesign efter deltagernes ønsker. I det oprindelige projektdesign var forløbet tænkt mere lig et forløb i

den kommunale forvaltning, hvor der systematisk i alle 'match' mellem familie i udsat position og frivillig familieeven skulle aftales mål, delmål og målsætninger. På baggrund af feedback fra familierne ændredes det til, at dialogen skulle tage udgangspunkt i forældrenes ønsker og håb om forandring undervejs. Hansen et al. fremhæver dette som en afspejling af "det frivillige arbejdes særlige karakter og virkningsmekanisme med vægt på relation, mellem-menneskelighed og ligeværdighed" (Hansen et al., 2023, s. 15-16).

3.2.3 At udvikle sig gennem civil deltagelse

Fritidsliv, sport og kreative aktiviteter kan tilbyde arenaer, hvor de unge har mulighed for at udvikle sig inden for aktiviteter, der ikke er underlagt de normer, regler og krav, der sædvanligvis gør sig gældende inden for institutioner på skole- og uddannelsesområdet eller fx for offentlige indsatser inden for beskæftigelse og på socialområdet. Civilsamfundet kan være en arena for unge i sårbare positioner, hvor de kan deltage i og bidrage til fællesskaber og aktiviteter, som de selv finder interessante, og hvori der ikke er specifikke faglige målsætninger, men hvor interesse, selve processen og deltagelsen i sig selv er i centrum.

I dette afsnit ser vi på unge i sårbare positioners deltagelse i civilsamfundsindsatser, der gennem fysiske, kreative eller øvrige aktiviteter tilbyder de unge en social arena for personlig udvikling og selvudfoldelse. I lighed med det ovennævnte aspekt om 'det fælles tredje' er der tale om, at man i et sådant fællesskab ikke mødes om 'den unges problem' eller lignende, men i stedet om en fælles interesse. Der er dog nogle studier, der særligt fremhæver væsentligheden af ikke alene det fællesskab og den jævnbyrdighed, man kan opleve omkring noget 'fælles tredje', men også at udvikle sig *personligt* gennem disse aktiviteter. Disse studier giver eksempler på, hvordan de unge via disse arenaer kan udvikle sig og opnå nye erfaringer om deres egne færdigheder, der også kan bruges i andre sammenhænge; erfaringer, der giver øget mestring, der også er relevant i forhold til uddannelse og beskæftigelse. Det er væsentligt at bemærke, at flere af de nævnte studier omhandler aktiviteter, der indebærer samarbejder mellem offentlige instanser og frivillige, og i nogle tilfælde overvejende er præget af de offentlige organisationer.

Kunstprojekter kan forandre de unges forhold til sig selv og andre

Bogen "Når kunst gør en forskel – unges deltagelse i kunst- og kulturprojekter som alternativ arena for sociale indsatser" af Anne Mette W. Nielsen og Niels Ulrik Sørensen (2020) handler om, hvad kunst- og kulturprojekter kan gøre for unge, der befinder sig på kanten af ungdomslivet. Bogen tager afsæt i en tværgående evaluering af fem projekter, der bruger kunst og kultur som arena for en social indsats over for unge, der på forskellig vis møder udfordringer i

tilværelsen. De medvirkende i undersøgelsen er unge mellem 13 og 30 år, og fælles for dem er, at de alle har erfaringer med at befinde sig i sårbare positioner. De har eksempelvis et vanskeligt familiebillede med vold og misbrug, oplevelser af social eksklusion eller kriminalitet. De unge i bogen er ikke alle uden for uddannelsessystemet eller arbejdsmarkedet, men dog er de fleste uden for arbejdsmarkedet, på kontanthjælp, uddannelseshjælp eller revalidering og befinder sig uden for eller i løs tilknytning til uddannelse og job. Evalueringens formål er blandt andet at belyse centrale opmærksomhedspunkter, når man ønsker at involvere unge i sårbare positioner i kunst- og kulturprojekter.

Bogen beskriver, at de unge oplever deres deltagelse i projekterne som vendepunkter, der åbner for nye forståelser af, hvem de er, og hvad de kan (Nielsen & Sørensen, 2017, s. 41). Bogen fremhæver således, hvordan kunst- og kulturprojekter særligt kan bidrage til at forandre unge i udsatte positioners selvforståelse gennem kreativ og kunstnerisk udfoldelse.

Forfatterne undersøger, hvordan de unges deltagelse i projekterne er medvirkende til at forandre de unges forhold til sig selv og deres tilhørsforhold til andre. I projekterne får de unge nemlig mulighed for at prøve kræfter med kreative og kunstneriske aktiviteter, såsom fotografi og teater, samt at blive en del af et ikke-institutionaliseret forum og fællesskab, der vægter andre værdier, end de er vant til at blive mødt af i fx skolesystemet. Dette gør eksempelvis, at deltagerne får mulighed for at 'nulstille' tidligere dårligere erfaringer med fx skolelivet. De får et nyt udgangspunkt at udfolde sig i og mulighed for danne en ny fortælling om sig selv, og hvad de er dygtige til. Med andre ord får flere af de unge oplevelsen af at være *nogen* i en ny kontekst.

Bogen uddyber konkrete eksempler på de forskellige processer og aktiviteter i projekterne, der bidrager til forandring i de unges liv. På tværs af de fem projekter oplever de unge nemlig, at de kunstneriske aktiviteter og processer er med til at 'skubbe' dem i retning af nye positive selvbilleder.

Eksperimentel læring frem for nulfejlskultur

Et eksempel på dette er de processer, som Nielsen og Sørensen (2017) kalder "små offentligheder". Dette er processer og situationer i aktiviteterne, hvor de unge træder frem for andre og viser, hvad de er i gang med at lave eller allerede har lavet. Her oplever de unge "at være på spil", og ved at overvinde sig selv og møde anerkendelse opnår de nye forståelser af sig selv og deres kunnen.

På samme måde sker der også positive forskydninger i de unges selvbillede i de kunstneriske og eksperimentelle processer, der præger projekterne. De unge fortæller, at de bliver nødt til at fordybe og fortabe sig, når de giver form til deres værker. Med andre ord rummer selve formgivningen mulighed for selvforfølgelse, og i fordybelsen for en stund at undslippe det, som er

svært i tilværelsen. Samtidig giver formgivningen dem mulighed for at afsøge og give form til oplevelser og følelser. De *eksperimentelle tilgange* i processerne i projekterne giver de unge erfaringer med gentagelse, forfinelse af teknikker og styring af processer, ligesom de her udsættes for fejl, uforudsigeligheder og afvigelser, som de må gribe, håndtere og bearbejde. De eksperimentelle processer udfordrer den nulfejlskultur, mange af de unge oplever at have været fanget i, og skaber et refleksionsrum (Nielsen & Sørensen, 2017, s. 157). De eksperimentelle tilgange gør derved op med den præstations- og nulfejlskultur, der handler om at præstere og levere og undgå at lave fejl. En sådan tilgang, som mange unge i udsatte positioner har oplevet at møde i deres skolegang, bidrager til at udgrænse dem i uddannelsessystemet og ungdomskulturen. Det har ofte hæmmet mulighed for læring og lyst til at tage del i både faglige og sociale aktiviteter.

Juni finder tilsvarende, at kunstprojekter udvikles gennem eksperimentelle tilgange i et refleksionsrum, som styrker og kvalificerer de unges tillid til sig selv og til at kunne planlægge og gennemføre de ofte komplicerede processer, som kunsten involverer. Det er en eksperimenterende tilgang til læring, hvor man prøver ting af, overskrider, hvad man tror man kan, og hvor det at fejle leder til læring. For mange af de unge er deltagelsen i projekterne første gang de oplever læring som noget trygt (Juni, 2016).

Oplevelser af mestring og forskydning af repertoire skaber nye positive selvbilleder

Nielsen og Sørensen anvender igennem deres bog begrebet repertoireforskydning, som dækker over muligheden for at etablere alternative selvbilleder og udvidelse af eget repertoire (Nielsen & Sørensen, 2017). Gennem de kunstneriske processer bidrager projekterne til at opløse fastlåste positioner i de unges liv, forløser nogle ressourcer og potentialer, som de unge kan bruge til at forstå sig selv i et positivt lys, og åbner deres mulighedsrum. Med andre ord sker der en forskydning af de unges orienterings- og handlemønstre, fordi de oplever at befinde sig i et trygt læringsmiljø med nye muligheder og mere åbne rammer.

Netop de eksperimentelle tilgange giver de unge erfaringer med at kunne mestre opgaver og tro på egne muligheder for mestring, hvilket er en af de *repertoireforskydninger*, som projekterne tilbyder de unge (Nielsen & Sørensen, 2017, s. 108). Disse erfaringer er med til at give de unge robusthed og styrke til at overskride sig selv og klare de udfordringer, de møder i projekterne. Erfaringerne er med til at skabe en ny horisont for de veje, de unge kan forestille sig at gå, og kan fx give dem fornyet tro på at møde andre strukturer i tilværelsen, som de måske tidligere har dårlige erfaringer med, fx skole eller uddannelse.

Samme pointe om kulturprojekter som erfaringsgrundlag for mestring og mening findes i Gjærum & Ramsdal (2015), der undersøger teatrale muligheder for inklusion ved at se på betydningen af inkluderende teaterprojekters betydning for unge med særlige behov og problemstillinger (Gjærum & Ramsdal, 2012). Her undersøges teatergruppen "Usædvanligt Teaters" potentiale i forhold til at etablere de unges 'anderledeshed' som en ressource, idet de unge tager afsæt i egne livssituationer, som giver de unge en stemme. Dette, samtidig med at teaterprocesserne, i form af fx samarbejde, planlægning, udførelsen af sceneproduktionen, giver de unge mestringsoplevelser, der gør de unge tydelige og relevante for det omkringliggende samfund i den teatrale proces (ibid., s. 21). Forfatterne argumenterer for, at disse processer ikke kun knyttes til teater men lige så vel kan komme til udtryk gennem andre aktiviteter, eksempelvis musikalske initiativer (deltagelse i band), billedkunstværksteder og lignende (ibid., s. 19).

Evalueringen af Nielsen og Sørensen (2017) peger også på, at projekterne bidrager til en oplevelse af at kunne leve et ungdomsliv, der også giver mening for de unge. Dog uden at kunne konkludere, om forskydningerne i repertoire og mestringsoplevelser skaber mere varig adgang til uddannelse og beskæftigelse for de unge. De positive oplevelser af mestring og en frigørelse fra fastlåste forestillinger om, hvem de var og ikke var, giver dem en oplevelse af i højere grad at være personer, der kan og vil noget, også selvom de skiller sig ud fra mængden. Deres deltagelse i projekterne bidrager således til at forløse ressourcer og potentialer, som de unge selv har haft svært ved at få øje på, og som styrker deres tro på at kunne gå nye veje i livet (Nielsen & Sørensen, 2017).

Ambitiøse aktiviteter kan ændre vaner

I det videnskabelige studie "Generating recognition, acceptance and social inclusion in marginalized youth populations: the potential of sports-based interventions" (2017) undersøger Haydn Morgan & Andrew Parker sportsbaserede interventioners betydning for inklusion af marginaliserede unge. Her fokuseres på, hvordan anerkendelse og interpersonel accept medvirker til, at de unge gennem sporten udvikler disciplin, selvværd og tillid, der på sigt kan øge deres inklusion i samfundet.

De unge, som har deltaget i studiet, er primært marginaliserede unge i udsatte boligområder i England præget af kriminalitet og antisocial adfærd – med andre ord er det unge, som oplever at stå uden for samfundet og have svært ved at blive en del af aktiviteter og strukturer, der anses for 'normale' (Morgan & Parker, 2017, s. 1032). Gennem sporten oplever de unge derimod at blive mødt med anerkendelse og accept, der således tilbyder de unge en ambitiøs sportslig arena uden for deres almindelige hverdagsliv, der sædvanligvis er præget af mindre grad af struktur og uden meningsfulde aktiviteter.

Artiklen undersøger flere forskellige sportslige aktiviteter og henter blandt andet eksempler fra en bokseklub målrettet unge i udsatte og kriminalitetstruede boligområder. I studiet fremtræder her et tema om det at deltage i ambitiøse og strukturerede fritidsaktiviteter som noget, der kan tilbyde de unge ændrede vaner og disciplinering inden for sportens verden. Det handler for de unge om at opdage at være god til noget – en selvvalgt aktivitet, der skaber fokus i hverdagen, fordi de netop ofte kun har nederlag med sig (Morgan & Parker, 2017, s. 1035).

Studiet peger også på vigtigheden af at tilbyde disse unge nogle strukturerede, men ambitiøse rammer for at deltage i aktiviteter uden for deres ellers ustrukturerede hverdag. Forskerne finder fx, at nogle af deltagerne igennem sporten fandt en måde at indlære sig meningsfulde rutiner og strukturer, og at det at indgå i en tydelig ramme med klare mål og forventninger har været noget positivt. Det er ellers noget, som deltagerne har haft vanskeligt ved at imødekomme i deres skolekontekst. Fordi aktiviteterne foregår i en selvvalgt ramme, hvor anerkendelse og tillid giver dem tro på egne evner og lyst til at være ambitiøse, giver det mulighed for, at de unge kan få nye sunde vaner gennemgå en disciplinering, som de selv oplever som noget meningsfuldt og som kan smitte positivt af på andre livsområder.

Tydelig rammesætning kan skabe tryghed

Den samme pointe påpeges i forbindelse med Nielsen og Sørensens undersøgelse af kunstprojekternes betydning for unge i sårbare positioner (Nielsen & Sørensen, 2017). Gennem kunstprojekterne oparbejder de unge nye vaner og gennemgår en for denne målgruppe krævende disciplinering i forhold til at deltage i de rummelige, men også ret strukturerede og ambitiøse processer i projekter. Dette handler i kunstprojekterne om at tage kunsten alvorligt og turde flytte grænser, og ligeledes om at opnå mødedisciplin og at investere og dygtiggøre sig (Juni, 2016). Nielsen og Sørensen fremhæver således i deres undersøgelse også vægtningen af stærke rammesætninger over for muligheden for selvudfoldelse. De unge i bogen lægger vægt på den rammesætning og struktur, som projekterne bidrager med i deres hverdagsliv. Frem for håndholdte og individualiserede løsninger påskønnes projekternes evne til at skabe tydelige ritualer, rutiner og regler i en positiv ramme for (og ikke modsætning til) selvudfoldelse (Juni, 2016, s. 142).

Stærkt rammesatte rum kan give de unge oplevelsen af at være en del af noget nyt og tydeligt, hvor der er brug for dem og det, de kan. Samme anbefaling gives i erfaringsopsamlingen "Bryd barrieren" (Red Barnet, 2020), som med afsæt i en analyse af forskellige fritidstilbud til unge i udsatte positioner blandt andet belyser, hvilke potentialer der er for at få flere unge i udsatte positioner med i positive fritidsfællesskaber. Her lægges også vægt på behovet for tydeliggjorte regler og normer, som gør det lettere for de unge at afkode

kulturen i fællesskaberne – og som derfor giver dem oplevelse af tilhør. Ligesom de ovenfor refererede studier fremhæves også den rette balance af positive krav, forventninger og passende udfordringer med øje for den unges 'nærmeste udviklingszone'. Når der stilles tydelige krav til de unge, får de en oplevelse af, at de kan bidrage med noget vigtigt til sig selv og fællesskabet (Red Barnet, 2020, s. 49f).

Det er væsentligt at sammenholde dette med andre fund (jf. ovenfor, afsnit 3.2.2) om væsentligheden af fleksibilitet i aktiviteter for at sikre en åbenhed og let adgang for unge i udsatte positioner. Der er her til dels tale om forskellige aspekter. På den ene side kan man sige, at det også i den spontane fodboldaktivitet i *Reboot* er sådan, at der gælder klare regler for selve aktiviteten, for spillet, mens det står på. Det er klart, hvornår man overskrider reglerne, og at reglerne er ens for alle. Samtidig med at det er vigtigt for adgangen til aktiviteten, at man ikke skal være med hver gang, eller at man skal betale mange penge, eller at de samme mennesker skal være til stede hver gang.

3.3 Forudsætninger, hæmmere og fremmere for deltagelse i civilsamfundet

I det foregående afsnit har fokus været på fund fra forskellige studier om, hvad det er for positive erfaringer grupper af borgere i udsatte positioner *kan* opnå igennem deltagelse i forskellige aktiviteter i civilsamfundet eller i aktiviteter i partnerskab mellem en offentlig instans og en civilsamfundsforening eller individuelle frivillige. De fleste af de erfaringer, der er afdækket i litteraturen, indebærer et samarbejde imellem offentlige instanser – fx kommuner – og en frivillig forening. I redegørelsen for studierne har vi indimellem fremhævet forhold, som er fremmende eller hæmmende for deltagelse.

I dette afsnit har vi fokus på, hvad der skal til for, at unge i udsatte positioner finder vej ind i og inkluderes i sådanne aktiviteter. Vi ser altså på fremmere og hæmmere for, at udsatte deltage kan deltage mere, og mere ligeværdigt. Vi ser på tre områder:

■ **Invitationer og vedholdenhed**

Det vil sige, hvordan borgere i udsatte positioner kommer ind i, og inkluderes over længere tid i frivillige aktiviteter og/eller frivilligt arbejde.

■ **Brobygning, overgange og samarbejder**

Det vil sige, hvordan der bygges bro fra aktivitet i civilsamfundet til andre arenaer, og hvilke former for samarbejde det evt. indebærer med offentlige organisationer.

- **Ressourcer, kompetencer og konfigurationer**

Det vil sige, hvilke ressourcer og kompetencer der er en forudsætning eller er fremmende for borgere i udsatte positioners deltagelse, og hvordan samarbejdet mellem civilsamfund og offentlige organisationer konfigureres.

3.3.1 Invitationer og vedholdenhed

Unge i udsatte positioner 'farer ofte vild'

Ifølge Nielsen og Sørensen (2017) er det et afgørende tema i samarbejdsprojekter mellem kommuner og civilsamfundsorganisationer, hvordan de unge kommer ind i indsatser. Det skyldes, at unge i udsatte positioner i mange tilfælde farer vild mellem forskellige sociale indsatser, som derfor ikke altid får inviteret de unge, der passer bedst til deres tilbud, eller risikerer at sluse dem ud uden at anvise en vej videre (Nielsen & Sørensen, 2017).

Stedlig placering af aktiviteter, der hvor de unge i udsatte positioner færdes

En væsentlig faktor i at invitere ind handler følge Nielsen og Sørensen om lokalitet. Lokalitet skal både forstås som projekternes geografiske placering og som en kulturel stedsspecificitet, dvs. de normer og værdier, projekterne som sted signalerer for de unge (Nielsen & Sørensen, 2017). Her er det ofte en styrke, at civilsamfundet er til stede, hvor de unge lever deres hverdagsliv, i de miljøer, de unge færdes i og identificerer sig med (i modsætning til fx kommunale indsatser) (Bukdahl & Vickery, 2022). Betydningen af stedlig placering er også et væsentligt fund i et studie af Larsen et al., der undersøger udbredelsen af GAME Streetmekka i Esbjerg, Viborg og Aalborg (Larsen et al., 2021). GAME Streetmekka har som formål at gøre gadeidræt og gadekultur mere tilgængelig for børn og unge og skabe lokale samlingssteder. Studiet finder i alle tre byer, at projekterne lykkedes med at engagere mange børn og unge i aktiviteter. Deltagerne i aktiviteter var overvejende børn og unge, som i forvejen dyrkede en eller anden form for idræt. På tværs af de tre byer var mellem 80 og 87 % af deltagerne aktive i andre sammenhænge. Forskerne finder dog også, at der er en gruppe på 12-13 % af brugerne af de tre idrætshuse, som ikke tidligere var aktive. Der er dog også forskelle imellem de tre byer. Forskerne finder, at GAME Streetmekka Viborgs stedlige placering er helt afgørende for, at de i højere grad end de to andre huse har brugere, der typisk har en lavere idrætsdeltagelse. Videre har det været væsentligt at have et tæt samarbejde med det lokale boligselskab (Larsen et al., 2021, s. 206-207).

Der kan også være elementer i et bestemt sted, fx stedets historik eller indretning, som gør, at det lettere kan understøtte fortællinger om positive fælles-

skaber. I en undersøgelse af en række civilsamfundsorganisationer og offentlige myndigheder i Norden, fremhæver Nielsen fx den særlige indretning af et medborgerdrevet kulturhus (Nielsen, 2016, s. 32-33).

Personlig invitation og et trygt miljø

I forbindelse med en redegørelse for betydningen af *stedet*, men endnu mere væsentligt, peger Nielsen på betydningen af personernes (frivillige såvel som brugere og ansatte) imødekommenhed og understøttelse af et positivt og trygt rum (Nielsen, 2016).

Begrænset fokus på konkurrence og præstation

Ovenfor nævnte vi det som et positivt element, for nogle i udsatte positioner, at opleve at dygtiggøre sig i frivillige aktiviteter. Nogle studier peger dog også på, at det kan være en barriere, hvis aktiviteterne har for et stærkt præg af konkurrence, præstation og forventninger (Erdvik & Ervik, 2022, p. 38).

Fastholdelse gennem medindflydelse

En anden vigtig faktor i fastholdelse er, om de unge selv kommer med og får et ansvar. Et studie af Lüders og Jespersen (2013) om idrætsdeltagelse blandt psykisk sårbare unge finder, at de unge er positivt indstillet over for selv at blive frivillige. Lüders og Jesspersen knytter også an til tidligere forskning på området. Pilgaard (2011) viser, at det at være aktiv i en forening ofte leder til frivillighed. Et andet studie (Grubb et al., 2022) finder, at en høj grad af medindflydelse også er en forudsætning for at fastholde ressourcestærke frivillige i indsatser på det sociale område.

3.3.2 Brobygning, overgange og samarbejder

En af de barrierer, som de unge støder på, er en sårbarhed ved overgange i deres liv mellem uddannelsesforløb, fx grundskole og ungdomsuddannelse. Men de kan også opleve en sårbarhed i en overgang, hvor fx en aktivitet i regi af et projekt mellem en kommune og en civilsamfundsorganisation får en ende.

Klarhed omkring overgange

Brobygning handler om at sikre positive overgange og en oplevelse af at blive fulgt videre i noget, der giver mening, og ikke 'blive sluppet', som disse unge ofte har oplevet imellem uddannelsesforløb (Nielsen & Sørensen, 2017). Nielsen og Sørensen fremhæver, at de tydelige afgrænsninger for projekterne og samtidig fokus på gode og åbne overgange er vigtigt. Dette gør afslutningen på et projekt mindre sårbart for den unge. Ifølge Nielsen og Sørensen ses

nogle centrale opmærksomheder i forhold til afgrænsning vedrørende både institutionelle sammenhænge og uformelle sociale netværk.

Klarhed om afgrænsning mellem den frivillige aktivitet og brobygning til andre sammenhænge

I forhold til institutionelle sammenhænge finder Nielsen og Sørensen, at nogle af de projekter, som de studerer, opererer med en klar afgrænsning, hvor de unge efterfølgende skal videre i andre sammenhænge. Andre projekter er uafgrænsede, og de unge kan blive i projektet, så længe de har lyst, mens atter andre projekter er delvist afgrænsede, idet de kan fortsætte i andre aktiviteter eller i andre roller efter et forløb. Det giver mulighed for, at de unge kan komme tilbage til et uddannelsessystem, de evt. var ved at falde ud af, eller komme videre fra et socialt system, de var fastholdt i, da de begyndte at deltage i foreningsaktiviteter i civilsamfundet. Det kan også betyde, at de kommer tilbage til systemet, men har fået nye forudsætninger med sig.

En hånd i ryggen ved afslutning af en aktivitet

Ud over de institutionelle netværk finder Nielsen og Sørensen, at de unge oparbejder uformelle sociale netværk, som kan hjælpe dem bedre på vej. De peger dog også på, at disse netværk kan være uklare og skrøbelige, og dermed svære for de unge at navigere i (Nielsen & Sørensen, 2017). Særligt i mellemrummene mellem aktiviteter, eller når en indsats eller et projekt slutter, er det centralt, at der arbejdes aktivt med at sikre en 'hånd i ryggen' på de unge, så de ikke får en oplevelse af at stå alene og uden kontaktmulighed, når indsatsen eller projektet stopper, eller der er pause mellem aktiviteter (Nielsen & Sørensen, 2017; Red Barnet, 2020). Her kan de kendte voksne fra indsatsen spille en vigtig rolle i forhold til at hjælpe den unge med at opsøge nye tilbud, følge den unge videre på vej og skabe kontakt til de nye voksne, der tager over. Det kan være brobygning til idrætslivet, kulturlivet, forskellige former for job – eller brobygning tilbage til skolen. Det betyder, at det er en kerneopgave for indsatserne at opdyrke samarbejder med de aktører, der brobygges til, og at det kan være en fordel fysisk at placere indsatserne i arenaer, der i sig selv fremmer brobygning, fx skolen, foreningslivet og kulturlivet (Bukdahl & Vickery, 2022).

3.3.3 Ressourcer, kompetencer og samarbejdskonfigurationer

I forskningen finder vi også en række temaer om, hvilke ressourcer kompetencer og samarbejdskonfigurationer der kan fremme unge i udsatte positioners deltagelse. Det handler både om de enkelte frivilliges ressourcer og kompetencer, om foreningernes ressourcer og kompetencer og om roller og konfigu-

rationer i samarbejder mellem professionelle og frivillige. Erfaringerne og fortolkningerne i litteraturen peger ikke klart på bestemte konfigurationer som mere virkningsfulde. Nogle forskere finder det også væsentligt at fremstille de dilemmaer, der opstår i samarbejder mellem frivillige og professionelle og borgere i udsatte positioner.

Stabile voksenrelationer

Netop fordi de unge i udsatte positioner ofte mangler stabile voksenrelationer, kan det være vigtigt, at de voksne (ansatte og frivillige) er stabile og fleksible og fungerer som rollemodeller, de unge motiveres af og kan spejle sig i. Dette fremstår centralt i "Bryd barrieren" (Red Barnet, 2020). Rollemodeller kan også være frivillige ildsjæle. Det er godt med stabile og synlige voksne, der kan sætte tydelig grænser, idet mange af de unge ofte vil afprøve grænser i fraværet af vedholdende voksne relationer i deres liv.

I afsnittet ovenfor har vi nævnt de positive værdier. I litteraturen er det dog et opmærksomhedspunkt, at den frivillige relation også kan ophøre eller brydes. Det kan blot ske ved, at interessen ikke varer ved, eller ved, som Henriksen og Grubb udtrykker det, at den frivillige ildsjæl brænder ud (Grubb et al., 2022); se også (Phillimore & McCabe, 2015).

Rollemodeller og ligestilling

Rollemodeller er folk, som de unge oplever, at de kan lære noget af, som inspirerer dem, og som viser mulige veje i livet. Rollemodellerne kan fx være fagfolk i indsatsene, frivillige fra civilsamfundet eller virksomheder, der har kompetencer, som de unge bliver inspireret af – fagligt eller menneskeligt. Rollemodellerne er også andre unge – typisk unge med erfaring fra en aktivitet, som bliver rollemodeller for nye unge, der kommer til (Bukdahl & Vickery, 2022). Der er dog også en opmærksomhed på, at arbejdet med rollemodeller også kan modvirke unge i udsatte positioners ligestillende deltagelse og reproducere stigma, da relationen til en rollemodel ikke er ligestillende (Nielsen, 2016). På samme vis finder et norsk studie det som en barriere for både rekruttering og fastholdelse, når der er fravær af ildsjæle og personer, der kan fungere som netværksbyggere (Enjolras et al., 2012, p. 91).

Støttefunktion kan være vigtig

I litteraturen finder vi, at der på tværs af forskellige indsatser for borgere i socialt udsatte positioner diskuteres, hvilke kompetencer der kan være nyttige for deltagerne i indsatserne at have. Det kan dreje sig om, at man har en støttefunktion med socialfaglige lønnede deltagere, der medvirker 'ved siden af' frivillige og ulønnede deltagere. Det kan også dreje sig om, at der arrangeres kortere kurser, fx i regi af de større frivillige sociale foreninger, som en del af

organisering af en frivillig mentorindsats. I noget af litteraturen tales da om en 'konceptualisering' af samarbejdet, i den forstand, at man tilrettelægger bestemte forløb og prøver (Petersen et al., 2020). I andre dele af litteraturen betones det omvendt, at det netop er sociale fællesskaber og relationer uden faglige elementer, der kan skabe virkningsfulde mekanismer (Stougaard, 2021).

Behov for tæt samarbejde med, og bidrag fra, professionelle omkring unge i meget udsatte positioner

Et studie af Anna Staal (2014) har evalueret et udviklingsprojekt med psykisk sårbare unge og socialpsykiatrien. Staal finder, at de unge gennem deltagelsen i idrætsaktiviteterne er kommet i kontakt med og har udviklet handlemuligheder samt udvikler sociale færdigheder som det at give hånd eller at se en anden person i øjnene. De unge bliver begejstrede af deres deltagelse og deler ud af denne begejstring samt af positive oplevelser med idrætten. De unge fortæller, hvordan omgivelserne reagerer positivt på dette og opmuntrer og støtter dem i deres idrætsinteresse. Ligeledes begynder de selv at skabe netværk gennem idrætsstilbuddene.

Studiet peger også på barrierer i samarbejdet og arbejdsdelingen mellem projektet og de offentlige instanser, såsom utilstrækkelig opbakning fra socialpsykiatriske medarbejdere, og "for stor afhængighed af professionelle, faglige og lønnede medarbejdere i forhold til både at opsøge, følge til og fastholde de unge i idrætsaktiviteterne" (Staal, 2014, s. 11). Staal fremhæver også, at det kan kræve noget særligt at gøre tilbuddet tilgængeligt for unge, som på grund af deres psykiske sårbarhed fx kan have svært ved at transportere sig selv hen til et tilbud.

Dilemmaer mellem frivillighed og professionalisme

I nogle aktiviteter er der både et stærkt professionelt præg og et civilsamfundspræg. Det vil sige, at der både er en stærk særlig kommunal faglighed, fx i forhold til psykisk sårbarhed, og et civilt fællesskab. I Sine Kirkegaard Nielsens studie af et kulturhus for psykisk sårbare unge, finder forskeren, at de fleste brugere af kulturhuset er almindelige unge og borgere fra lokalområdet, og at der også kommer psykisk sårbare unge sammen med ungevejledere fra den kommunale socialpsykiatri. Videre er der en gruppe af frivillige, der dels kommer der for at hænge ud, men også ønsker at danne relationer til andre unge, herunder psykisk sårbare unge. Der opstår da et dilemma mellem at give medbestemmelse og frirum til de frivillige og samtidig fastholde en ro og rummelighed over for de psykisk sårbare unge, set med de kommunale medarbejders øjne. Set med forskerens øjne medvirker medarbejderne i deres orkestrering til at fastholde de unge i stigmatisering og ikke ligeværdig deltagelse ved at instruere de frivillige til at agere på bestemte måder over for de psykisk

sårbare unge. I flere tilfælde, navnlig i forhold til indtagelse af alkohol, ser de professionelle et behov for at sætte grænser i forhold til de frivillige unges normer. Som de professionelle ser det, har de frivillige vigtige roller i huset, men fra de professionelle side "skal [de frivillige] være bevidste om grænserne, og at de ikke overskrider dem". Kirkegaard Nielsen finder, at de unge derved forhindres i at indgå i ligeværdige relationer til andre unge (Nielsen, 2016).

Afgrænsning af målgruppe for aktiviteter – hvor kan civilsamfundet i mindre grad bidrage?

I flere studier finder vi en diskussion iblandt frivillige samt imellem frivillige og professionelle om, hvad forskellige typer frivillige kan bidrage med i forhold mennesker i mere eller mindre udsatte positioner. Diskussionen findes både i studier af aktiviteter med grupper af borgere i mindre udsatte positioner og i studier af grupper af borgere i meget udsatte positioner.

I et hollandsk studie af Lub og Uyterlinde (Lub & Uyterlinde, 2012) studerer forskerne en meget udsat gruppe af borgere med psykisk sårbarhed, der som led i en national civilsamfundsstrategi skal flytte fra offentligt drevne bosteder med professionelle medarbejdere til egne hjem i almindelige boligområder. Forskerne interviewer professionelt personale og undersøger også individuelle borgeres forløb. De finder, at personalet i den del af implementeringen af indsatsen, som undersøges, er meget bekymrede for borgerne, og de finder også eksempler på borgere med psykisk sårbarhed, som har oplevet forværring. Forskerne argumenterer derfor for, at det er nødvendigt at tage højde for de berørte borgere i udsatte positioners forskellige kapaciteter både som gruppe og som individer.

I de danske studier finder vi også en opmærksomhed på nøje at vurdere, om de tilstrækkelige kapaciteter er til stede både hos borgere i udsatte positioner og hos frivillige, som måske ikke er udsatte. I flere af de frivillige mentorindsatser er afgrænsning af en målgruppe i nogen grad formaliseret, sådan at de unge 'matches' med en frivillig. Matchingen kan ske enten ved en kommunalt ansat, eller en ansat i den frivillige forening, som ikke selv er mentor for den unge. I andre indsatser sker det mere gennem en løbende drøftelse imellem de voksne deltagere. Fx tales der inden for gadeidrætten om, at gadeidrætten kan være en "redningsbastion for udsatte ungdomsliv" (Falkenberg & Hansen, 2021, s. 43). Men de ansvarlige voksne udtrykker klart, at det ikke er alle unge i udsatte positioner, de kan arbejde med. Der tales om, at man arbejder med 'midtergruppen' imellem dem, som har en kriminel løbebane, og dem, som trives godt. De unge, som keder sig, og som kan være fristet af kriminalitet. En af de voksne, som interviewes af Falkenberg og Hansen, udtrykker det sådan, at "vi redder altså ikke nogen folk derovre [de unge som er kriminelle]. Det er

oplagt en socialpædagogisk opgave. Det bilder vi os ikke ind, at vi kan” (Falkenberg & Hansen, 2021, s. 44).

Opmærksomhed på den frivilliges brug af tid, fokus og evne til at møde borgere i udsatte positioner

Nogle borgere i udsatte positioner deltager i aktiviteter, hvor fællesskabet og aktiviteten er i centrum. Andre gange deltager de i aktiviteter og fællesskaber med sociale formål som en målgruppe i et socialt projekt, hvor frivillige og/eller professionelle ønsker at støtte og hjælpe dem. Her er der en generel opmærksomhed på, at der er forskelle på en fagfaglig og lønnet indsats og en frivillig medmenneskelig indsats, der kan støtte borgere i sårbare positioner på forskellige måder. Falkenberg og Hansens føromtalt studie udtrykker fx en opmærksomhed på, hvilke forestillinger både frivillige og professionelle har om, hvad de kan opnå med deres frivillige indsats. Dette tema belyses mere indgående i en artikel af Eliasoph (2016).

(Eliasoph, 2016) har undersøgt en række projekter, der har det til fælles, at de indebærer, at nogle ressourcestærke mennesker søger at hjælpe borgere i udsatte positioner, frivilligt. Dette sker, fremhæver hun, ofte fra en stor social afstand (fra det rige Beverly Hills til det udsatte Compton i Los Angeles, fx). Eliasoph finder, at de frivillige går ind i projekterne med et stærkt ønske om at gøre en positiv forskel for andre og samtidig et ønske om at møde mennesker med andre baggrunde og selv vokse som menneske. Hun finder videre, når hun følger de frivilliges aktiviteter og fokus over længere tid, nogle væsentlige begrænsninger for at nå de mål, som de selv har stillet op, navnlig i forhold til reelt at inkludere borgere i udsatte positioner. For det første finder hun, at de frivillige i praksis bruger mindre tid 'on site', dvs. de steder, hvor borgere i udsatte positioner er, end det lønnede personale, der er del af projektet. Det gør det vanskeligere for dem at lytte til (*appreciate*) og hjælpe de mennesker, som de ellers havde mål om at lytte til og hjælpe. For det andet er nogle frivillige så opmærksomme på egen udvikling, at de ikke hjælper andre end dem selv. For det tredje, finder Eliasoph, kan det være vanskeligt for den frivillige at beherske enten tilstrækkelig faglig ekspertise eller tilstrækkelig lokal viden til at handle hensigtsmæssigt over for borgere i udsatte positioner. Det gjaldt fx i et tilfælde, hvor nogle frivillige forsøgte at hjælpe børn med følelsesmæssige eller udviklingsmæssige funktionsnedsættelser, uden forståelse (enten fra faglig ekspertise eller erfaring) af, hvordan de skulle gribe det an.

Sagt med andre ord kan det være en barriere for reel og varig inklusion af borgere i udsatte positioner, hvis frivillige, som ønsker at hjælpe dem, ikke er opmærksomme på deres egen rolle, og hvad der skal til for at udfylde den i forhold til, hvem man bruger tid sammen med, og hvor man har sit fokus. Eliasoph argumenterer derfor for en tilgang i forståelsen af sådanne indsatser, der

fokuserer på de dilemmaer, der uvægerligt knytter sig til sådanne bestræbelser, snarere end på 'løsninger' (Eliasoph, 2016, p. 4).

Konflikthåndtering og læring

Ud over opmærksomhed på dilemmaer synes det, ud fra Eliasophs studie, også at være vigtigt at erkende, at der kan opstå situationer, der er frustrerende for enten den frivillige eller borgerne i udsatte positioner eller begge parter. Temaet konflikthåndtering fremhæves da også i et nyere dansk studie.

Forskerne observerer her en mere dystre side af fællesskabet, fx når der opstår klikedannelse eller intriger imellem frivillige (Grubb et al., 2022, s. 105). Det giver et behov for konflikthåndtering, så de frivillige ikke falder fra. Samlet fremhæver Grubb et.al. behovet for fokus på løbende læring, fx i form af supervision af den frivillige, i den forstand, at den frivillige kan få sparring fra en professionel på det sociale arbejde, der udføres (Grubb et al., 2022, s. 94).

3.4 Opsamling

Dette kapitel har fokuseret på

- Viden om muligheder bredt set i civilsamfundet for at bidrage til, at unge i udsatte positioner kommer tættere på uddannelse eller job.
- Viden om, hvilken form for udbytte mennesker i udsatte positioner, navnlig unge i udsatte positioner, kan opleve gennem øget deltagelse i civilsamfundsorganisationer.
- Viden om forudsætninger, hæmmere og fremmere for, at unge i udsatte positioner kan inkluderes i aktiviteter civilsamfundet.

Muligheder i civilsamfundet for at bidrage til, at unge i udsatte positioner kommer tættere på uddannelse eller job

Der er en større diskussion i forskningen om arten og omfanget af deltagelsen af frivillige, samt hvordan frivilliges engagement er fordelt på forskellige typer af foreninger i den frivillige sektor. I forhold til arten af deltagelse er det væsentligt at sondre mellem at være frivillig og medansvarlig for aktiviteter og at være deltager i aktiviteter.

I forhold til omfanget af engagement, det vil sige, hvor mange som i en eller anden grad er frivillige, så tyder undersøgelser gennemført før covid-19 på, at der var en vækst i deltagelse på social- og sundhedsområderne. I forhold til

engagementsart, så er der i forskningen en diskussion om, hvorvidt der generelt er kommet større andele af de frivillige, som har et perifert, kortvarigt eller tjemæssigt beskedent engagement. Et korterevarende engagement kan på den ene side betyde, at de frivillige høster erfaringer fra flere kontekster. På den anden side kan et skiftende engagement også betyde, at det er vanskeligere at skabe kontinuitet i deltagelsen i aktiviteter og i arbejdet med koordinering. Forskningen i Danmark er dog ikke helt entydig i forhold til, om der findes en sådan tendens.

Der er begrænset viden om, hvorvidt den frivillige sektor kan løse problemer såsom at støtte unge i udsatte positioners vej til beskæftigelse. I kvantitativ forskning er der således ikke fundet en generel sammenhæng mellem frivillighed og beskæftigelse i Danmark. De, som bliver mere frivillige, kommer ikke lettere i beskæftigelse, når man ser på hele befolkningen. Nyere forskning peger generelt på en væsentlig strukturel ulighed, sådan at dem, som er mest udsatte i forhold til beskæftigelse, også er dem, som deltager mindst i civilsamfundet. Forskerne bemærker dog, at man ikke kan afvise, at nogle personer i udsathed kan opleve et udbytte af at deltage i frivilligt arbejde, og forskerne finder, at flere personer i udsatte grupper oplever et udbytte af at deltage i fællesskaber og aktiviteter i civilsamfundet.

Den mere kvalitativt orienterede civilsamfundslitteratur har netop fokuseret på mere afgrænsede grupper af unge i udsatte positioner og deres erfaringer i forskellige former for aktiviteter, fællesskaber og tiltag i civilsamfundsorganisationer.

Vi har på tværs af studier af forskellige typer af organisationer og aktiviteter fundet tre virkningsmekanismer, der gør, at borgere i udsatte positioner oplever udbytte af deltagelse i civilsamfundsaktiviteter, hvad enten det er som frivillig, medbestemmende deltager eller som medvirkende i en aktivitet.

Flere studier peger på væsentligheden af et rolleskift for den unge. Hvor den unge kan gå fra en passiv til en deltagende rolle. Det knytter sig nært til temaet om den unges følelse af at høre til og bidrage i ligeværdige relationer. Men i litteraturen er der flere studier – både med unge i udsatte positioner og voksne omkring dem som kilder – der peger på den selvstændige betydning, som det kan have, at de unge oplever et skift i, hvilken rolle de får i et fællesskab, hvilket blik de mødes med i fællesskabet, og at de mødes i ligeværdige ikke-betalte relationer. Nogle aktiviteter kan give de unge en ny og mere positiv forståelse af sig selv og nye måder at udtrykke selv, håb og drømme.

I primært den kvalitativt orienterede litteratur har vi også fundet forskellige fremmere og hæmmere for, at unge i udsatte positioner oplever at få udbytte af at deltage i civilsamfundsaktiviteter. Vi har samlet disse forhold under tre

overskrifter, der virker som fremmere, når de er til stede, og hæmmende, når de ikke er til stede.

Invitationer og vedholdenhed

Invitationer ind i civilsamfundet handler om, at organisationer aktivt må vise en åbenhed både gennem personlige kontakter og gennem den stedlige placering af aktiviteter. I forhold til fastholdelse er det væsentligt, at man skaber et trygt miljø. Hertil peger nogle erfaringer på, at det hjælper at begrænse aktiviteters fokus på konkurrence og præstation. Det er væsentligt, at der skabes rum for medindflydelse i forhold til forskellige deltagere og frivillige i aktiviteter.

Brobygning, overgange og samarbejder

I forhold til brobygning og overgange er det vigtigt at være klar over, hvornår fx en aktivitet stopper, og at der sker en aktiv følgen med ved overgang til andre arenaer, fx som en hånd i ryggen ved afslutning af en aktivitet. I litteraturen er der en generel opmærksomhed på, at engagementet kan være sporadisk, og at ildsjæle kan brænde ud eller blive optaget af noget andet. Dette er særligt væsentligt at sammenholde med fundet fra kapitel 2 om de erfaringer, som mange unge i udsatte positioner har med flygtige relationer og manglende vedholdenhed. Derfor kan det være væsentligt, at der i forbindelse med aktiviteters afslutning er stabile voksenrelationer, eventuelt lønnede, som kan fastholde relationen.

Ressourcer, kompetencer og konfigurationer

Generelt kan der være behov for særlige ressourcer i aktiviteter eller indsatser for og med unge i udsatte positioner i civilsamfundet. Det kan fx være vigtigt med forskellige støttefunktioner, hvor enten frivilligt eller lønnet personale fx hjælper med at 'matche' en frivillig og en ung i en udsat position i en mentorordning. Eller det kan være, at en frivillig får en træning eller supervision på det arbejde, der ydes.

Nogle studier peger på, at det, ud over hvad man kan kalde faglig støtte, er en fremmer for at fastholde frivillige i indsatser for borgere i udsatte positioner, at der er lønnet personale, fx en ledelse, der kan tage sig alt det, som de frivillige ikke har lyst til at beskæftige sig med.

Særligt for mennesker i udsatte positioner kan der være behov for tæt samarbejde med professionelle. Der kan videre være behov for konfliktløsning i forhold til konflikter mellem frivillige eller i forhold til frustrationer, der opstår mellem frivillige og deltagere fra udsatte positioner.

Endelig findes i civilsamfundslitteraturen et væsentligt fokus på dilemmaer, der kan knytte sig til samarbejder mellem civilsamfundsorganisationer, frivillige, kommunale organisationer og unge i udsatte positioner. Et væsentligt dilemma, der er fremhævet i den mere kvalitative forskning, er, at professionelle på den side kan se et behov for en kontrol med normer for adfærd i frivillige sammenhænge (af hensyn til udsatte borgere, som de professionelle ser det), men at en sådan kontrol kan medføre en restigmatisering af de unge. Et udbytterigt samarbejde mellem offentlige organisationer og frivillige foreninger fordrer da, at velfærdsprofessionelle og frivillige løbende drøfter deres respektive positioner og roller (Nielsen, 2016, s. 83). Det kan blandt andet handle om, hvem der har autoritet til at sætte normer for god adfærd, og det kan handle om, hvilke informationer forskellige aktører må dele om andre deltagere i en aktivitet. For at imødekomme og håndtere dilemmaer og problemstillinger som disse, er det væsentligt, at der er løbende og åben dialog imellem de frivillige og andre aktører.

Bilag 1 Dokumentation for strategisk og systematisk litteratursøgning

Formålet med undersøgelsen har været at udbygge og supplere eksisterende litteraturstudier på området, ved at inddrage den nyeste litteratur om målgruppen i en dansk og nordisk kontekst samt ved at inddrage litteratur om målgruppens civilsamfundsdeltagelse.

I dette bilag redegør vi for, hvordan vi har gennemført undersøgelsen. Bilaget er primært stilet til læsere, som har behov for en mere detaljeret dokumentation og evt. står over for selv at skulle lave en lignende undersøgelse.

Bilaget er bygget op i to afsnit:

- Strategisk søgning og systematisk søgning
- Anvendte søgeord og databaser

Strategisk søgning og systematisk søgning

Videnskortlægningen har bestået i to dele. Dels en strategisk hjemmesidesøgning efter dansk, grå litteratur om målgruppens barrierer i forhold til uddannelse og beskæftigelse og civilsamfundsdeltagelse, dels en systematisk litteratursøgning af nordisk litteratur om målgruppens civilsamfundsdeltagelse, herunder fremmere og hæmmere for deltagelse og erfaringer med initiativer, der styrker deltagelse i forskellige dele af civilsamfundet. Tabellen nedenfor sammenfatter de to deles elementer, formål og fremgangsmåde.

Opgaveelement	Formål	Fremgangsmåde
Strategisk søgning efter grå litteratur	At få viden om målgruppens barrierer i forhold til beskæftigelse, uddannelse og civilsamfundsdeltagelse.	Søgning efter dansk litteratur i danske forskningsdatabaser samt på hjemmesider fra myndigheder, videnscentre mv. Vi har desuden i mindre omfang søgt at inddrage erfaringer fra øvrige nordiske lande, baseret på VIVEs eksisterende kontakter i offentlige instanser og civilsamfund.
Systematisk litteratursøgning i nordiske databaser	At få viden om målgruppens civilsamfundsdeltagelse samt fremmere og hæmmere herfor og erfaringer med initiativer til at styrke deltagelse i forskellige dele af civilsamfundet.	Systematisk litteratursøgning i nordiske databaser ud fra inklusions- og eksklusionskriterier.

Anvendte søgeord og databaser

Søgedokumentation

I ALT FREMSØGT: 1.655 REFERENCER

(efter dubletsortering af alle baser og de geografisk irrelevante er sorteret fra)

DATABASER	Adgang	Fund	Udvalgt	Søgedato
Netpunkt (bibliotek.dk)	Internet	393	115	30.11.2022
Den danske forskningsdatabase	Internet	427	284	30.11.2022
Oria	Internet	497	53	02.12.2022
NORA	Internet	166	6	02.12.2022
Cristin (app.cristin.no)	Internet	138	29	02.12.2022
Libris	Internet	142	67	05.12.2022
SwePub	Internet	698	127	05.12.2022
Academic Search Premier	EBSCO	822		07.12.2022
PsycINFO	EBSCO	489		09.12.2022
SocINDEX	EBSCO	173		07.12.2022
ERIC	EBSCO	245		13.12.2022
Sociological Abstract/Social Services Abstr./IBSS	ProQuest	455		13.12.2022
Social Care Online	Internet	73	8	13.12.2022
IDEAS (RePEc)	Internet	242	4	14.12.2022

SØGEKRITERIER	
Sprog:	Engelsk, dansk, svensk, norsk
Periode:	2012-2022
Geografisk område:	Danmark, Norge, Sverige, Finland, Island, Grønland, Færøerne, Storbritannien, Tyskland, Holland, Belgien, Østrig, Schweiz
Publikationstyper:	Reviews, metastudier, originalstudier (peer-reviewed), rapporter, større evalueringer, ph.d.-afhandlinger, myndighedsudgivelser, artikler fra fagblade og større aviser

*På grund af manglende eksportmulighed af referencer fra databasen til RefWorks er de klart irrelevante referencer frasorteret af søgespecialisten. De resterende er derefter indført manuelt.

Beskrivelse af databaserne

- Netpunkt indeholder litteratur i alle danske folke- og forskningsbiblioteker, inkl. danske artikler.
 - Den Danske Forskningsdatabase (database over forskning fra de danske universiteter og forskningsinstitutioner. Den dækker publiceret litteratur: videnskabelige artikler, ph.d.-afhandlinger, præsentationer fra konferencer samt undervisningsnoter).
 - ORIA (database over norske bibliotekers bøger og tidsskriftartikler).
 - (NORA – det norske forskningsarkiv – indgår i begrænset omfang pga. manglende tilgængelighed)
 - NORA indeholder Norwegian Open Research Archives – åbne institutionelle arkiver i Norge.
 - Cristin.no (norsk forskningslitteratur fra Pure).
 - Libris – national biblioteksbase, Sverige, svarende til DanBib.
 - SwePub (database over forskning fra de svenske universiteter og forskningsinstitutioner).
 - Academic Search Premier (multidisciplinær database med emnerne: computer sciences, engineering, physics, chemistry, language and linguistics, arts & literature, medical sciences, ethnic studies og andre).
 - PsycINFO (EBSCO) dækker alle discipliner inden for psykologi og beslægtede områder. 2.500 tidsskrifter, bøger og afhandlinger.
 - SocINDEX with Full Text – Bibliografisk database tilgængelig via EBSCO med fuldtekst til op imod 500 sociologiske tidsskrifter. Også fuldtekst til mere end 700 bøger og 6.800 konferencebidrag.
 - ERIC indeholder mere end 1.400.000 referencer og links – nogle med fuldtekst – vedr. uddannelse fra 1966 og frem
 - Sociological Abstracts (ProQuest) – Referencer fra 1952-. Indeholder især artikler (fra 1.800 tidsskrifter), men også bøger, kapitler i bøger, afhandlinger mv. inden for sociologi og tilgrænsende fagområder. Medtager materiale fra alle lande og på alle sprog, men indeholder især materiale fra den engelsktalende del af verden.
 - Social Services Abstracts (ProQuest) – Referencer fra 1979-. Er søgt med Sociological Abstracts. Social Services Abstracts indekserer tidsskrifter, dissertationer og boganmeldelser inden for forskningsfeltet socialt arbejde, herunder også socialpolitik og kommunal udvikling.
 - International Bibliography of the Social Sciences – IBSS (ProQuest) – henviser til samfundsvidenskabelige artikler, bøger, bogkapitler og reviews med fokus på antropologi, sociologi, økonomi og politik/policy inkl. tværvideenskabelige emner.
- IDEAS – Den fulde database fra RePEc-sammenslutningen (Research Papers in Economics). Indeholder henvisninger og meget fuldtekst til working papers, tidsskriftartikler, bøger, bogkapitler og software-komponenter inden for det økonomiske emneområde.

Søgning:

Neden for er anført de forskellige søgeord og kombinationer som er anvendt i de forskellige databaser.

lem=ung* OR NEET

AND

("Social deltagelse" OR Fritidstilbud* OR Fritidsordning* OR Fritidssamfund* OR Fritidsjob* OR fritidsaktivitet* OR kulturtilbud* OR Civilsamfund* OR "Civil deltagelse" OR Medborgerskab* OR "Social inklusion" OR "Social kapital" OR fællesskab* OR ungefællesskab* OR ungdomsfællesskab* OR ungenetværk* OR ungeråd* OR ungdomsråd* OR ungdomsklub* OR ungdomskultur* OR ungdomsorganisation* OR partnerskab* OR Samfundsdeltagelse OR frivillig* OR samskabe* OR "socialt engagement" OR "socialt engageret" OR "socialt engagerede" OR "social involvering" OR "socialt involveret" OR "socialt involverede" OR "socialt netværk" OR "social aktivitet" OR "sociale aktiviteter" OR "socialt aktiv" OR "socialt aktive" OR holdånd OR aktivist* OR mentor* OR coaching OR fællesaktivitet* OR "fælles aktiviteter" OR "team work" OR "teamwork" OR "aktiv deltagelse" OR "aktive deltagere" OR "aktivt deltagende" OR "unges deltagelse" OR "hæmmer deltagelse" OR "fremmer deltagelse" OR "hæmmet deltagelse" OR "fremmet deltagelse" OR nextwork OR aktivitetsparat*)

OR

(Deltage* OR aktiv* OR engage* OR inddrage* OR involver* OR bidrag*) AND (samfund* OR civilsamfund* OR klub* OR forening* OR organisation* OR bevægelse* OR NGO* OR lokalsamfund* OR lokalmiljø* OR lokalnetværk* OR idræt* OR sport* OR "fysisk aktivitet" OR holdsport OR holdspil* OR fodbold* OR håndbold* OR værested* OR cafe OR cafeer OR varmestue* OR aktivitetshus* OR aktivitetscenter OR aktivitetscentre OR forsamlingshus* OR fremtidsværksted* OR værksted* OR kultur* OR kunst* OR musik* OR dans OR dance OR streetdance OR hip-hop OR politik OR politisk* OR ungdomspolitisk* OR ungdomspolitik* OR socialpolitik OR socialpolitisk* OR bevægelse* OR "bekæmpelse af" OR madlavning* OR madordning OR "praktisk arbejde")

AND

(udsat* OR udsathed OR sårbar* OR marginaliser* OR stigma* OR forarme* OR kontanthjælpsmodtag* OR ledige OR "på kanten" OR hjemløs* OR alkoholiser* OR alkoholafhængig* OR alkoholmisbrug* OR stofmisbrug* OR narkoman* OR stofmisbrug* OR stofafhængig* OR "i risiko" OR risikogruppe* OR "udfordrede unge" OR "unge med udfordringer" OR "unge med særlige udfordringer" OR "belastede unge" OR "sociale problemer" OR "sociale udfordringer" OR "psykiske udfordringer" OR "psykiske problemer" OR "psykiske problemstillinger" OR

"psykiske vanskeligheder" OR psykosocial* OR "vanskelig livssituation" OR "vanskelige sociale vilkår" OR "vanskelige sociale kår" OR "vanskeligt stillet" OR "vanskeligstillet" OR "vanskeligt stillede" OR "vanskeligstillede" OR afsavn OR mistrivsel OR outsider* OR nederlag* OR "psykiske problemstillinger" OR psykosocial* OR "manglende socialt netværk" OR "svagt socialt netværk" OR "svagt netværk" OR "manglende selvværd" OR arbejdsløs* OR NEET* OR "udenfor beskæftigelse" OR "uden for beskæftigelse" OR "udenfor uddannelse" OR "uden for uddannelse" OR "udenfor beskæftigelse og uddannelse" OR "uden for beskæftigelse og uddannelse" OR "uden job" OR "uden uddannelse" OR "uden beskæftigelse" OR ekskluderede OR "social eksklusion" OR "socialt isoleret" OR "socialt isolerede" OR "social isolation" OR "social isole-ring" OR "social ulighed" OR underprivilegerede* OR udenforskab* OR "boligsocialt arbejde" OR "boligsocial indsats" OR "boligsociale indsatser" OR "udsatte boligområde" OR "udsatte boligområder" OR "almene boligområder" OR risiko- adfærd* OR "risikabel livsstil" OR kriminel* OR kriminalitet* OR recidiv* OR prøveløsladelse* OR udslusning* OR ghetto* OR ensom* OR "bundet til hjemmet" OR hjemmebund*) AND (facet.type="bog" OR facet.type="tids- skriftsartikel" OR facet.type="ebog") AND (facet.language="dansk" OR facet.language="engelsk" OR facet.language="norsk" OR facet.langu- age="svensk" OR facet.language="norsk bokmål") AND (fa- cet.date="2012" OR facet.date="2020" OR facet.date="2021" OR fa- cet.date="2018" OR facet.date="2015" OR facet.date="2016" OR fa- cet.date="2019" OR facet.date="2013" OR facet.date="2014" OR fa- cet.date="2022" OR facet.date="2017")

Litteratur

- Almqvist, A.-L., & Lassinantti, K. (2018). Young people with complex needs meet complex organizations: an interview study with Swedish professionals about sustainable work practices. *Community, Work & Family*, 21(5), 620–635.
- Andersen, S. H., Jensen, B., Nielsen, B. W., & Skaksen, J. R. (2019). *Hvad vi ved om udsatte unge 2: Individuelle og strukturelle forhold bag udsathed*. Gyldendal.
- Andersen, S. H., Jensen, B., Nielsen, W., Rose, J., & Gyldendal, S. (2017). *Hvad vi ved om udsatte unge: Historik, omfang og årsager*. Gyldendal.
- Anvik, C. H., Waldahl, R. H., & Kolouh-Söderlund, L. (2016). *When Someone has to Take Charge - Youth and Mental Health: Challenges, Policy and Collaboration in Iceland, the Faroe Islands and Norway*. Nordic Centre for Welfare and Social Issues.
- Bäckman, O., Jakobsen, V., Lorentzen, T., Österbacka, E., & Dahl, E. (2015). Early school leaving in Scandinavia: Extent and labour market effects. *Journal of European Social Policy*, 25(3), 253–269.
- Biesta, G. (2020). Et opgør med nyttetænkningen. In N. Katznelson, N. U. Sørensen, & K. Illeris (Eds.), *Unge motivation og læring. 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet* (pp. 148–162). Hans Reitzels Forlag.
- Boje, T. P. (2017). *Civilsamfund, medborgerskab og deltagelse*. Hans Reitzels Forlag.
- Bolvig, I., Jeppesen, T., Kleif, H. B., Østergaard, J., Iversen, A., Broch-Lips, N., Jensen, N. L., & Thodsen, J. (2019). *Unge uden job og uddannelse – hvor mange, hvorfra, hvorhen og hvorfor? En kortlægning af de udsatte unge i NEET-gruppen*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Bruselius-Jensen, M., & Nielsen, A. M. W. (2020). *Veje til deltagelse: Nye forståelser og tilgange til facilitering af børn og unges deltagelse* (1st ed.). Aalborg Universitetsforlag.
- Bruselius-Jensen, M., Sørensen, N. U., & Katznelson, N. (2023). *Fællesskaber i ungdomslivet: Når de gør godt, og når de gør ondt*. Aalborg Universitetsforlag.
- Bukdahl, D., & Vickery, R. (2022). *Virksomme ingredienser i ungeindsatser: En analyse af 12 indsatser til unge*. Copenhagen Dome.
- Calarco, J. M. C. (2014). Coached for the Classroom: Parents' Cultural Transmission and Children's Reproduction of Educational Inequalities. *American Sociological Review*, 79(5), 1015–1037.

- Christensen, G., Christensen, M. L., Hjelmar, U., Espersen, H. H., Enemark, M. H., Mikkelsen, C. H., & Winkler, A. (2022). *Chanceulighed i udsatte boligområder: En analyse af boligsociale helhedsplaners bidrag til at forbedre børn og unges livschancer*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Christensen, G., Jakobsen, V., Ememark, M. H., Widding, J. G., Stabell, C. L., Søgaard, C. D., Nielsen, H., & Aner, L. G. (2018). *Børn og unges uddannelseschancer - De boligsociale indsatsers bidrag: Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2011-14-midlerne*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Dæhlen, M. (2017). Completion in vocational and academic upper secondary school: The importance of school motivation, self-efficacy, and individual characteristics. *European Journal of Education, 52*(3), 336–347.
- Davies, B. (2000). *(In)Scribing Body/Landscape Relations*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Debognies, P., Schailleé, H., Haudenhuyse, R., & Theeboom, M. (2019). Personal development of disadvantaged youth through community sports: a theory-driven analysis of relational strategies. *Sport in Society, 22*(6), 897–918.
- Duckworth, A. (2017). *Gnist: Personlig styrke gennem passion og vedholdenhed*. Gyldendal.
- Eiby, R. (2016). Frivillige hjælper psykisk sårbare kvinder. *Danske kommuner, 47*(27), 16–18.
- Ekholm, D., & Dahlstedt, M. (2022). Conflicting rationalities of participation : constructing and resisting 'Midnight football' as an instrument of social policy. *Sport in Society, 25*(6), 1142–1159.
- Eliasoph, N. (2016). The mantra of empowerment talk: an essay. *Journal of Civil Society, 12*(3), 247–265.
- Elkjær, L. E., & Holm, G. T. (2013). I Livsbanen lever unge deres drømme ud. *Social Kritik: Tidsskrift for social analyse & debat, 25*(134), 86–95.
- Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2012). *Deltagelse i frivillige organisasjoner. Forutsetninger og effekter*. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Erdvik, I. B., & Ervik, R. (2022). *Frivillige organisasjoners arbeid for inkludering av barn og unge Barrierer, virkemidler og samspill med kommunene i inkluderingsarbeidet*. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Espersen, H. H., Fridberg, T., Andreasen, A. G., & Brændgaard, N. W. (2021). *Frivillighedsundersøgelsen 2020: En repræsentativ befolkningsundersøgelse af udviklingen i danskernes frivillige arbejde*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Falkenberg, H., & Hansen, R. P. (2021). Gadepædagogiske greb om ungdom, udsathed og fællesskaber. *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 5(2), 37–52.
- Falkenberg, H., & Juelskjær, M. (2015). "Byg det op": Læringsledelsens parkourisering. In N. Vaaben & H. Bjerg (Eds.), *At lede efter læring: Ledelse og organiseringer i den reformerede skole* (1st ed., pp. 255–277). Samfundslitteratur.
- Frivilligrådet, FriSe, Civilsamfundets Brancheforening, Danske Handicaporganisationer, & Rådet for Socialt Udsatte. (2021). *Civilsamfundsstrategi: Forslag til en ny model for støtten til og samarbejdet med civilsamfundet*. Frivilligrådet.
- Gjærum, R. G., & Ramsdal, G. H. (2012). Ufrivillig utenforskap og teatral muligheter for inkludering: om nyskapende forebyggende tiltak for dropout-ungdom. *Tidsskrift for børne- & ungdomskultur*, 56, 17–32.
- Görlich, A., Katznelson, N., & Pless, M. (2022). *Mistrivsel i lyset af tempo, præstation og psykologisering: Om ny udsathed i ungdomslivet*. Aalborg Universitetsforlag.
- Grubb, A., Holstein, E. L., Qvist, H.-P. Y., & Henriksen, L. S. (2022). *Match - Rekruttering og fastholdelse af frivillige i civilsamfundsorganisationer: En undersøgelse på området for socialt udsatte*. Aalborg Universitetsforlag.
- Hamilton, L., Roksa, J., & Nielsen, K. (2018). Providing a "Leg Up": Parental Involvement and Opportunity Hoarding in College. *Sociology of Education*, 91(2), 111–131.
- Hansen, H., Ladekjær, E., Mikkelsen, M., Linander, C. S., Kristensen, I. V., & Hestbæk, A.-D. (2023). *Familien i fokus: Slutevaluering af Røde Kors' sociale indsatser til familier i udsatte positioner*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Harris, A. L. (2011). *Kids Don't Want to Fail: Oppositional Culture and the Black-White Achievement Gap*. Harvard University Press.
- Haudenhuyse, R. P., Theeboom, M., & Skille, E. A. (2014). Towards understanding the potential of sports-based practices for socially vulnerable youth. *Sport in Society*, 17(2), 139–156.
- Henriksen, L. S. (2022). Det civile samfund. In B. Greve, A. Jørgensen, & J. E. Larsen (Eds.), *Det danske samfund: Centrale idéer og principper* (pp. 79–106). Hans Reitzels Forlag.
- Henriksen, L. S., & Levinsen, K. (2019). Forandringer i foreningsmedlemskab og frivilligt arbejde. In M. Frederiksen (Ed.), *Usikker modernitet: Danskernes værdier fra 1981 til 2017* (pp. 193–230). Hans Reitzels Forlag.
- Hjorth, C. F., Bilgrav, L., Frandsen, L. S., Overgaard, C., Torp-Pedersen, C., Nielsen, B., & Bøggild, H. (2016). Mental health and school dropout across educational levels and genders: A 4.8-year follow-up study. *BMC Public Health*, 16(1), 1–12.

- Holm, G. T., Elkjær, L., Andersen, M. S., Nielsen, T. S., & Mørck, L. L. (2015). Hiphopkulturen – et fællesskabende og frigørende mulighedsrum? *Social Kritik: Tidsskrift for Social Analyse & Debat*, 27(142).
- Ibsen, B., & Habermann, U. (2005). *Definition af den frivillige sektor i Danmark: Frivillighedsundersøgelsen - en kortlægning af den frivillige sektor i Danmark*. Center for Frivilligt Socialt Arbejde.
- Ibsen, J. T., Thuesen, F., & Holm-Petersen, C. (2023). *Vedholdenhed: Små skridt af stor betydning - Evaluering af Unge med kant Hovedstaden*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Jansson, E. J., & Ekholm, D. (2022). *Reboot – Football for jobs: om idrott som verktyg för arbete och sysselsättning*. Linköping University Electronic Press.
- Järvinen, M., Andrade, S. B., Østergaard, J., Demant, J., Ravn, S., Bom, L. H., Østergaard, S. V., Andreasen, A. G., & Friis, C. B. (2018). *Unge, alkohol og stoffer - et tiårigt forløbsstudie*. Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Juni, M. (2016). Kan kunst give udsatte unge et bedre liv? *Teatermagasinet*, 173, 6–9.
- Katznelson, N., & Pless, M. (2020). Motivation produceres i sammenhænge. In N. Katznelson, N. U. Sørensen, & K. Illeris (Eds.), *Unge motivation og læring: 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet* (2. udgave, pp. 63–82). Hans Reitzels Forlag.
- Katznelson, N., Sørensen, N. U., & Illeris, K. (Eds.). (2020). *Unge motivation og læring: 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet*. Hans Reitzels Forlag.
- Kleif, H. B., & Stallknecht, A. E. (2022). *Nyere viden om nordiske unge uden uddannelse og beskæftigelse: En litteraturkortlægning*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Knage, F. S. (2021). Beyond the school refusal/truancy binary: Engaging with the complexities of extended school non-attendance. *International Studies in Sociology of Education*, 1–25.
- Kofod, A. (2009). Organisering af danske unges fritid: Et historisk tilbageblik. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 9(1), 21–39.
- Lamb, S. (2011). School dropout and inequality. In S. Lamb, E. Markussen, N. Sandberg, & J. Polesel (Eds.), *School Dropout and Completion: International Comparative Studies in Theory and Policy* (pp. 369–390). Springer Netherlands.
- Langager, S., Frørup, A. K., Torre, A., & Hald, C. L. (2021). *Overgange - Anbragte unges veje fra skole til uddannelse*. DPU, Aarhus Universitet.
- Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods: Class, Race, and Family Life, with an Update a Decade Later*. University of California Press.

- Larsen, J. (2018). *Fritid – den nye elev i klassen: Strategisk pædagogisk ledelse*. Ungdomsringen.
- Larsen, S. H., Engell, Z., Høyer-Kruse, J., & Ibsen, B. (2021). *Evaluering af Game Streetmekka: Esbjerg, Viborg og Aalborg*. CISC, Syddansk Universitet.
- Laub, T. B., & Pilgaard, M. (2013). *Sports Participation in Denmark 2011*. Danish Institute for Sports Studies.
- Lihme, B. (2012). Det fælles tredje - en personlig faghistorie om socialpædagogikkens identitet i træningsstid. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 15(2), 5–10.
- Lo, C., Olsen, T., & Anvik, C. H. (2016). *Mellom linjene? En kunnskapsstatus om ungdom med sammensatte behov for offentlige velferdstjenester*. Nordlandsforskning.
- Lub, V., & Uytterlinde, M. (2012). Evaluating state-promoted civic engagement and participation of vulnerable groups: The paradoxical policies of the Social Support Act in the Netherlands. *Journal of Social Policy*, 41(2), 373–390.
- Lüders, K., & Jespersen, E. (2013). *Idrætsdeltagelse blandt unge voksne med sindslidelser*. Center for Handicap og Bevægelsesfremme, Syddansk Universitet.
- Macelly, C., Henningsen, K. W., & Mørck, L. L. (2021). Fællesskabende fritidsaktiviteter som forebyggelse af marginalisering. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 24(2), 31–38.
- Morgan, H., & Parker, A. (2017). Generating recognition, acceptance and social inclusion in marginalised youth populations: the potential of sports-based interventions. *Journal of Youth Studies*, 20(8), 1028–1043.
- Mullen, A. L. (2010). *Degrees of Inequality: Culture, Class, and Gender in American Higher Education*. Johns Hopkins University Press.
- Nielsen, A. M. W., & Sørensen, N. U. (2017). *Når kunst gør en forskel: Unges deltagelse i kunst- og kulturprojekter som alternativ for sociale indsatser*. Aalborg Universitetsforlag.
- Nielsen, S. K. (2016). *Creating participation for youth with mental health problems: Cross-sector collaboration between public services and the civil society in Denmark and Sweden*. Nordic Centre for Welfare and social Issues.
- Nissen, M. (2002). Straf eller magt? En social kritik af "ungdomsaktionen." *Nordiske Udkast*, 30(1), 59–80.
- Nøttrup, J. (2016). Forandring sker i fællesskaber. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 19(2), 75–91.
- OECD. (2016). *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*. OECD.

- Østergaard, S. V., Thomsen, J.-P., & De Montgomery, C. J. (2016). Unge på kanten af uddannelsessystemet. In J.-P. Thomsen (Ed.), *Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet: Årgang 95 – forløbsundersøgelse af børn født i 1995* (pp. 165–184). SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Petersen, L. S., Fehsenfeld, M., Iversen, E. B., & Levinsen, K. (2020). *Betydninger og dilemmaer i samarbejdet mellem den frivillige og den kommunale sektor: Refleksioner fra studiet af 17 samarbejdsprojekter*. Syddansk Universitet.
- Petrovski, E., Dencker-Larsen, S., & Holm, A. (2017). The Effect of Volunteer Work on Employability: A Study with Danish Survey and Administrative Register Data. *European Sociological Review*, 33(3), 349–367.
- Phillimore, J., & McCabe, A. (2015). Small-scale civil society and social policy: the importance of experiential learning, insider knowledge and diverse motivations in shaping community action. *Voluntary Sector Review*, 6(2), 135–151.
- Pijl, S. J., Frostad, P., & Mjaavatn, P. E. (2014). Students with special educational needs in secondary education: are they intending to learn or to leave? *European Journal of Special Needs Education*, 29(1), 16–28.
- Pilgaard, M. (2011). *Det frivillige arbejde under forandring*. Idrættens Analyseinstitut.
- Pless, M., & Görlich, A. (2018). *Et skridt ad gangen. Udsatte unge på vej mod uddannelse og arbejde: Erfaringer fra Liv og Læring: Et uddannelsesforberedende tilbud i Guldborgssund*. Center for Ungdomsforskning.
- Qvist, H.-P. Y., Holstein, E. L., & Henriksen, L. S. (Forthcoming). Civilsamfundsdeltagelse blandt borgere på kanten af arbejdsmarkedet. In *Gør frivilligt arbejde samfundet bedre?*
- Rambøll Management Consulting. (2020). *Undersøgelse af inklusion af borgere i udsatte positioner i frivillige fællesskaber*. Rambøll Management Consulting for Socialstyrelsen.
- Rasmussen, M. . (2020). Når fritiden bliver skole – (dis)engagement og overskridende processer i en passionsbaseret udskoling. In *Ungdom i udskolingen – nye organiseringer af skoleliv og elevtilblivelser*.
- Reay, D. (2005). Doing the Dirty Work of Social Class? Mothers' Work in Support of their Children's Schooling. *The Sociological Review*, 53(S2), 104–116.
- Reay, D. (2020). Effekten af test. In N. Katznelson, N. U. Sørensen, & K. Illeris (Eds.), *Unge motivation og læring: 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet* (pp. 117–131). Hans Reitzels Forlag.

- Red Barnet. (2020). *Bryd barrieren: En analyse af hvordan flere unge i udsatte positioner kommer med i positive fællesskaber*. Red Barnet & Mandag Morgen.
- Rotger, G. P., & Galster, G. C. (2019). Neighborhood peer effects on youth crime: Natural experimental evidence. *Journal of Economic Geography*, 19(3), 655–676.
- Ryom, K. (2018). Unge, holdspil og medborgerskab: det dårlige selskab? : et lokalt aktionsforskningsprojekt på Ydre Nørrebro. In *Forum for idræt online*.
- Sagatun, Å., Heyerdahl, S., Wentzel-Larsen, T., & Lien, L. (2014). Mental health problems in the 10th grade and non-completion of upper secondary school: The mediating role of grades in a population-based longitudinal study. *BMC Public Health*, 14(1), 1–13.
- Sandberg, S., & Kargo, T. (2012). Det fælles tredje - i socialpædagogisk døgninstitutionspraksis. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 15(2), 11–22.
- Skaalvik, E. M. (2020). De usynliggjorte fremskridt. In N. Katznelson, N. U. Sørensen, & K. Illeris (Eds.), *Unge motivation og læring: 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet* (2. udgave, pp. 33–51). Hans Reitzels Forlag.
- Social- og Ældreministeriet. (2022). *Aftale om udmøntning af reserven til foranstaltninger på social-, sundheds og arbejdsmarkedsområdet 2022-2025*. Social- og Ældreministeriet.
- Sørensen, N. U., & Pless, M. (2015). På kanten af ungdomslivet. In M. Pless & N. U. Sørensen (Eds.), *Brydninger i ungdomslivet* (pp. 107–136). Aalborg Universitetsforlag.
- Staal, A. (2014). *Unge, idræt og recovery: Evaluering af udviklingsprojekt om idræt for sindslidende*. Center for Handicap og Bevægelsesfremme, Syddansk Universitet.
- Stougaard, M. S. (2021). Co-producing Public Welfare Services with Vulnerable Citizens: A Case Study of a Danish-Somali Women's Association Co-producing Crime Prevention with the Local Authorities. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 32(6), 1389–1407.
- Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten: En studie om föreningsidrottens plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*. Ungdomsstyrelsen.
- Winding, T. N., & Andersen, J. H. (2015). Socioeconomic differences in school dropout among young adults: The role of social relations. *BMC Public Health*, 15(1), 1–11.

VIVÉ